

A-3295
2 ems.

Ernst Peterson

„Tulge appi“

Tallinnas, 1921

К. / Ü. „Kool“ kirjastus

EX
LIB-
RIS

ELMAR PASS

E. Rön.

Ernst Peterson

„Tulge appi“

Teine trükk.

1901.

Ernst Peterson

Paised

Juhtumised ja jutustused Eesti elust

Sinu pisaraid ma näen
Sinu muret kuulen ma,
Eestima, su õõst, su walust,—
Reisi sul tahan rääkida.

Nr. 4. „Tulge appi“.
(Tüfikene misjonitööst Indiamaal.)

Teine trükk

Tallinnas, 1921.

Eestim. Kooliõp. W. A. Seltsi raamatukaupl.
(R.Ü. „Kool“) kirjastus.

A. Kimmel'i (end. G. Kalka) trükk, Tallinnas

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

218914

16100967

„Tulge appi!“

Tükitene misjonitööst Indiamaal.

„Aga mis sa näed pinda oma wenna filmas, aga palki oma filmas ei pane sa tähele! Kisu esiti palk oma filmast välja, siis seletad fina pinda välja kiskuda oma wenna filmast“ — seisab kirjutatud Meie Issanda Jeesuse Kristuse Uues Testamendis, mis on trükitud Tartus (Tartus) S. Laakmani juures 1897 aastal.

1.

Maikne laupäewaõhtu oli ka Ohelikuperes kätte jõudnud. Nädalased tööd olid lõpetatud, rahwas saunas käinud, ja nüüd istusid nad söögilaua ääres ja sõid tuttawat Eesti laupäewaõhtust toitu — tangupudru hapupiimaga. Harilikult seisis pudrus ikka wõisilm, aga kes talwel niisugust kallist asja wõis saada ehk lubada?! Lehmad juba mardipäewast kinni, ja wõi tagawara oli kalli jõulu-, nääri- ja kolmekuninga-pühadega õige kasinapoolseks läinud! Perenaine Anu oli ju enne kolmekuningapäewa ütelnud: „Oh, sa Issakene, küll need pühad aga ka toidutagawara peale mõjuwad, näpud pui-

duwad igalpool põhja!" — Ja kolmekuningaks küpsetas Anu sealihha ning tõi õige pisukeste alustasiga, mille äärele sinisekirjalised kassid olid maatitud, pisut wõipuru lauale, niisugust puru, nagu see ikka pütipõhjas soolwee sees harilikult ujub ja lihas juurde: „Külm tõmbanud wõi üsna terasse!" nagu oleks külmal süüdi olnud, et Anu ihmus oli.

Täna oli Anul sellepoolest üsna õigus pudrusse raswafilma panna, sest ei tea, kust kõik see hea wälja pidi tõmmatama? Pere oli Anu ihmusega harjunud ja käis oma lusikatega hoolega raswafilmal külas, nõnda et perenaine pidi ütleva: „Kastke aga peale, ma kalkan weel juurde, jätsin ahjurinnale panni serwa weel natukene järele!"

Ja pere kastis, kastis hoolega, et sellestki ilma ei jääks.

„Oh, sina heldekene," aitas perenaist walla horralkäija fant Wokikeps kõrwalt, kes oma nädat praegu Ohelikul mööda saatis ja kes oma nime sellest oli saanud, et ta oma pahemat jalga iga samm juures õige kõrgele ülesse tõstis, nõnda et põlw juure ringi nagu wokikeps ketramise ajal tegi. „Oh, sina kallikene, kulla perenaisukene, misjugune helde inimene! Ei tea, kes teistes peredes ilma pudrusse paneb?! Lase paljalt! Waata ikka, et pudrugi saad! Kasteks antakse wee sees wedelaks löödud hapukoort; katstu siis, kuidas kõhu täis saad! Eks inimesed ole meieajal ju ihmsad!"

„Süüa saab ikka nüüdsel ajal igalpool,“ wastas Julane Anton, täie kaswuga, julge näoga noormees, kellele sandi perenaisemeelitamine meele järele ei olnud.

„Oi, oi, noor inimene!“ seletas fant, „sa pole weel ilma näinud! Küll on aga wigurimehji maailmas! Antakse taar ja leib lauale — ja ole rahul!“

„Eks sina ole rahul,“ wastas Anton kurjalt, „eks katsugu mulle taari ja leiba anda! Ega ma kellegi wang wõi fant ole! Mina teen oma töö, — ei tea, kui ma ka taaritaolise töö teeksin, kas peremees oleks rahul?!“

„Oi, noormees, ä' patujuttu aja!“ seletas Wokikeps. „Oleks ikki surmani taar ja leib käe, siis põleks wiga midagi. Aga ei tea, mis elus weel ette tuleb?“

„Elus wõib palju ette tulla,“ wastas Anton, „eks siis söö taari ja leiba, aga kui ma töömees olen, siis nõuan ka töömehe kõwa toidu!“

„Jah, eks nüüdsel ajal ole need noored inimesed uhked,“ aitas peremehe poolõde Mari kõrwalt, „nüüd on nad just kui salkjad! Põle üks asi hea ega teine hea! Seal on söögil wiga, seal on joogil häda! Ei tea, kes wanasti seda kuulis?! Wanasti...“

Ta pidi edasi rääkima, aga peremees, wana Oheliku Madis, lõi oma laia paljaksagetud näo

ülesse ja waatas halli silmadega kurjalt waidle-
jate otsa ning ütles: „Söögilaual ei aeta lori!“ —

Ta näole tulid suured kortsud, mis selgesti
tunnistasid, et talle see jutt meele järele ei olnud.
Ja pikalt, ilma eksitamata täitis ta kõhtu edasi:
wõttis suure puulusikataie pudru, pistis sulhu, trii-
kis kuhja maha ja ülejäänud poole lusikatait, mis
juus pealt ümmarguseks oli tehtud, kastis ta ras-
wafilmasse, mis siis uuesti sulhu läks, mille peale
pärast seda lusikatais piima nagu kaaneks pandi.
Tõsiselt ja ilma ärituseta tegi ta seda tööd nagu
mõnda pühha toimetust.

Peremehe sõnad waigistasid waidlema läinud
sulast ja santi muidu natukeseks ajaks.

Sulane Anton ei tahtnud peremehe pool-õe
Mari sõna „uhked“ seletamata jätta.

„Uhked ei ole nad kedagi, need noored ini-
mesed,“ ütles ta pisukeste puhkuse järele, „aga iga-
üks tahab, mis õigus ja kohus. Wanasti oli sedasi,
et inimesed ei tundnud oma õigusi; siis kooris saks
talupoega ja talupoeg oma teenijat; kel rusikas, sel
oli wõimus, ja rumala pärast oli ikka nahaparki-
mine. Nüüd on igaüks oma peremees. Mina teen
töö auhasti ja nõuan, et mind selle eest ka au-
hasti söödetaks ja mulle palka maksetaks. Ei
tehta seda, siis lähem ära ja otsin teise kohta; kus
mul parem on!“

„Ja näete nälga!“ — Jähwast peremees pahastelt, kellele see sulase hooplemine liiale läks. Teised lauasoledjad hakkasid pisut naerma.

Antoni näo üle käis äritusejume ja pool kogeldes, nõnda nagu ei teaks, mis ütelda, wastas ta:

„Mitte sugugi!“

„Seal on meie saunas Kiisa Toomas!“ leidis perenaine wastuseks, „seal ta on: lapsed näljas, ise nagu hurdakoer keskelt peenikene; tuleb koju, siis tapab naist ja lapsi, kes ei tea, mis näljaga teeksid!“

„Toomas on loru!“ wastas Anton, et ometi midagi wastata.

„Ja sina oled tark!“ — hääsitas Mari.

„Mina ei ole ennast targaks pidanud,“ öien- das Anton, „aga sedasi ma ka ei teeks nagu Toomas. Sedasi peab wägise nälga nägema! Selle palgaga, nagu siin üks kõrwaline inimene saab, on wõimata elada! Seal peab midagi muud tegema, ametmees olema ehk mujalt teenistust otsima. Kui siin maa mind toita ei jõua, siis lähen sinna, kust leiba saan!“

„See on Logardi riiki,“ seletas peremees, „kus walmis leivad puu otsas kaswawad ja kus piima- jõed jooksewad; aga see on halb, et enne peab sööma pudrumäest läbi, mis seitse wersta paks on ja seda riiki piirab! — Aga mina ütlen sulle

ühe tõsise sõna ja seda pea ja, noormees, meeles: nüüdsel ajal ei saa noored inimesed mitte sellepärast elada, et nad wana Jumala on ära unetanud! Meie elasime jumalasõnas, ja kaswasime selle najal, aga teil on kõikjugu ilmalikkud mõtted; need on kurjast ja kurjal ei ole õnnistust. Meie teenisime aujasti oma peremehti ja ei nurisenud, sest meie teadsime: teenida ja sõnakuuäda on Jumala pühha jäääus!”

Peremees jäi wait ja ootas oma sõnade mõju. Ta oli iseeneesega wäga rahul, et ta nõnda julgesti jumala-riigi jäääuste eest wälja astus.

Antonile käisid peremehe sõnad, terawa noapistena südamest läbi: terve tema loomus tundis, et siin keegi wägewam, kawalam wõim teda oma wõrku õiguse nimel seob; ta tundis enese kärpsaks, ämblikuwõrku mäsiitud; tundis, kuidas ämblik wõrgunõõra koomale tõmbas, ja siis mitme filmaga ja terawa, luise lõugega temale ligineb, et peale langeda, jaaki omandada, mis õiguse nimel tema oja, sest kärbes oli ju ise oma wabal tahtmisel wõrku langenud! Antoni süda aimas, et siin midagi peab wastama, midagi sellele wägale ämblikule üttema, ja kui mitte muud, siis ehk „urjah!” kisendamata!

Ta pani lusstka plaksatades lauale ja ütles: „Kuule, peremees, oma jumalasõna tagawara jätta iseenele ja oma laste jaoks. Ma olen ka koo-

It's käinud ja leeris olin kirikherrale esimene pois, aga seda ei ole ma veel jumalafõnast kuulnud, et üks pois peab saja rubla eest peremehlele üle wiieteistkümmne tunni päewas tööd tegema, et peremees pisikeste Juulile, kui see mehlele läheb, 1000 rubla kaasawaraks wõiks anda; Tükule üksord uus koht osta, mis oma 3 kuni 4 tuhat maksmata tuleb, ja wana Anule ka veel mõni hea kopik lesepäiwe jaoks järele jätta! Ja, ja — see tuleb wiist kõik suurest jumalaarmastusest! — Aga katsu ise oma wäest ka seda teha, ja siis ütle, mis sulase-elu maksab? Kui kõik see, et sulane sinu põllu sandileiwa eest peab ära harrima, peaks kufagil jumalafõnas ülewal olema, siis on ta küll Oheliku Madise tarwis üksinda kirjutatud!”

Anton tõusis ülesse, tõmbas mütti warnast ja läks ukse poole. —

„Meil on täna missionilugemine!” — sõnas Madis waikselt nagu ei oleks midagi sündinud, „kas sa ei taha jumalafõna kuulda?”

Anton läks wilistades wälja. Oues kukkus ta juure häälega külapoiste laulu laulma:

Küll olen kosjas käind
Ja mõnda nalja näind,
Ei siitsgi naist ei saa,
Mis wõiks ma kosida:

Mai liiga paks ja tige
Ja Anu must, kui pigi. i. i. . .
. . . ja nõnda kadus Anton.

2.

Peremees oli natukene ennatu, kui ta nägi, et Anton tema häid sõnu nõnda tühjaks pidas ja jarnast lori laulu laulma hakkas.

Ta laia näo üle käis kerge häbipuna, siis lõi näo jälle tõsiseks, pani käed risti, ütles kõikide kuuldes: „Aitüma suure jumalale, kõhht jälle seda korda täis!“ ohkas südamest, ja nagu iseenelele rääkis ta: „Hukka lähleb, hukka lähleb see noormees: wanainimese õpetus on tühipaljas; aga — küll ilm õpetab!“ — ja ohkas!

Teised lauasoledjad ruttasid ka peremehe järel „aitüma!“ ütles ja laua äärest ära minema. Naised hakkasid toitu kööki kandma, mis ukse läbi toast lahutatud oli ja seal nõusid pesema. Kes laua äärde weel istuma jäid, olid wallasant Wokikeps ja lapsed, kak's wanemat: Jukut Juulit, kes koolis käisid, ja Hans, kellele õdet wenda lugemise- raamatust pilta hakkasid näitama, mida see juba ammu teistelt peale oli ajanud.

„Aga kas need nooremad kuulewad!“ kinnitas Wokikeps, „kas nad kuulewad! Kes wanaasti seda nägi?!“

„Anton on muidu hea pois!“ rääkis pere-
naine Anu köögist walju häälega, et teised toas
seda lahtise ukse läbi ka hästi kuuleksid. „Anton
on päris hea pois, aga ta tahab igalpool tark
olla... Külap sihukene elus tirelit saab lüüa! Eks
seal ole meie sauna Toomas, wa' Kiisk! Oi, mis-
sugune tore mees ta noorelt oli: uur kaelas, ma-
nisk ees, pikkade säärtega saapad jalas, et wõta
kas müts maha! Aga nüüd — takka tirpis, kös-
ks ja küürus, ja tuleb koju, siis peksab naist mis
hirmus!“

„Neil peab ju päris nälg käes olema,“ aitas
pere tüdruk Liisu kõrvalt. „Minewal nädalal sain
Kiisa Juulaga kokku, ütles enese üsna hädas ole-
wat; leib pidada otsas olema ja enne ei pea saama
uut osta, kui homme, see on, pühapäewal wõi es-
maspäewal...“

„Mis jutt see on!“ hüüdis perenaine Anu
imekspannes. Alles said ikka meie käest ühe küli-
mitu jahu, ja juba otsas?“

„Juula ütles, et peab otsas olema,“ seletas
tüdruk häbelikult. „Ta ise oli nõnda ära lõppenud
näoga ja ütles, et häda peab üsna käes olema:
tehm olla ammugi kinni, lapsed tahawad süüa
saada, anda midagi ei ole, päris nälg waraks!“

„Isfand Jumal, püha ristike!“ ohkas Anu,
„eks tapa wiimaks lapsed ära ja iseene ka! Ei
wõi nüüd niipalju, kui meile tulla ja rääkida, et

lapsed süüa tahavad? Ei tea, kes niisugusel korral teise ilma jätaks? Võiks piimagi saada, meist juba Kirjak enne jõulu lahti ja Mustik lähed ka warsti! Aga ega ei wõi küsima tulla!”

„Sihukefed ju uhked,“ aitas Mari kõrvalt pada puhastades ja kõrnest lusika otsaga sulku pistes:

„Sihukefel on ju häbi paluma tulla!”

„Ja jaa“ — aitas sant toast, „sihukestel on häbi paluda!”

„Kipute ikka mehele!“ öiendas peremees Madis toast ja waatas tüdruku Liisu peale. „Ikka peremeest raske teenida, aga nälga on kergem näha?”

Liisu ohkas. Talle tuli meelde, kuidas ta käed minewal sügisel linakiskumise ajal lõhki olid ja werd jooksid, ja seda kõik 18 rublase rahapalga eest aastas, kõhutäie söögi ja mõne hilbaka eest, mis ta palgaks sai. Ta wördles sauna Kiisa Juulat enesega ja mõtles: „Aga ometi on tal neli last, mis rohkem wäärt kui kõik minu palk kokku!”

„Mis ta nüüd parem on,“ arwas Liisa, „ega see teenija elu siis just kuldne ka pole!”

„Kuldne ka pole?“ poolis perenaine, „aga ega peksta ikka ei saa ja nälga ka ei näe!”

„Noh, ega igaiks Toomas ka pole!“ wistas tüdruk wabandades.

„Eks Toomas ikka ole hull küll,“ aitas Anu sekka. „Ta saab vihaseks ja hakkab siis naist ehk last peksuma, kas wõi lööb maha!“

„Ja ma olen talle seda mitu korda ütelnud,“ tähendas Madis toast, „et ta sarnast rumalat tegu ei tohi teha, aga ei aita! Ma pean ta kewadeks siit ikka minema saatma!“

„Aga kust ja ajemiku saad?“ seletas Anu. „Nüüdsel ajal on kõrwalisi raske saada!“

„Raske saada?“ naeris Madis, „Tooma sarnaseid on igaltpoolt saada, ja Ohelikul on hea saunakoht! Selle koha peal wõiks inimene rikkaks minna, aga kes paneb nende kõrwaliste inimestele aru päähä. Praegu mina? Mina ei tea, mis ajanappuse pärast teha, aga nemad? Nemad magavad, aega on neil küll, wedelewad nagu worstid! Ja kes on seal juures süüdlane? Mina wõels, et Toomas waene on?! Tee tööd,“ rääkis ta nagu iseenesele õpetuseks, „küll siis näed, et Jumala õnnistus ka tulemata ei jää!“

„Jah, üks tema õnnistab ikki, kes tööd teeb,“ poolis Wokikeps, nagu häälmetsast.

„Mina olen alati ütelnud, ja ütlen weel,“ õiendas perenaine köögist talitust lõpetades, „kes waene, see on ka laisk! Ei tea, kui inimene oma käsa, jalgu liigutab, ju ta ikka edasi saab! Aga kuidas sedasi wõib haljale oksale saada nagu praeguse aja noored teenijad ja kõrwalised? Saamad

suured palgad, aga paljuks neil järele jääb? Mitte midagi! Waata ikka: aasta lõpul juba palk ette võetud."

Tüdruk Liisu pidi vaikima, siis ütles ta aga: „Jah, kui teenijad teigest mullatükist oleksid loodud, kui pererahwas, siis ehk saaks ka läbi! Aga peretütar ostab omale siidirätiku, — teenija ka; peretütar käib wärmilise jaki kurgualusega, — teenija ka; ja waata — sedasi lähleb kõik see raha, mis saadud! Paljuks teda siis saab?"

„Kes käsib nõnda uhked olla!" häsjitas Mari.

Liisale oli farnane tõmbamine niisama wastu meelt nagu enne Antonile Madise targeldamine, aga ilma, et ta suurt seletama oleks hakanud, ütles ta:

„Ei tea, mis pärdik see teenijagi on, et ta ennast teistmoodi peab riidesse panema kui peretütar?"

„Kust nemad peretütarde wastu saawad!" hüüdis Wokikeps toast.

Naised lõpetasid töö ja asusid kambrisse, kus nad olid sõõnud, sest peremees tahtis missiionitööst lugeda. Ta oli kolmekuningapäewal kiriku juures käinud ja kõstri käest lehe saanud, mis aga sel päewal lugemata jäi, sest pühapäewal õhtul pidi waremalt magama mindama, et järgmisel tööpäewal õigel ajal jatul olla. Sellepärast jättis peremees oma lehe ühes „Missiionilehega"

ikka teise laupäewa jaoks, millal õhtust rohkem aega oli. Lugemiseaeg pidi ju teenijate käest tulema, et nende hinge kallal kosutawat tööd teha!

Köster oli lehte kätte andes juba Oheliku Madisele ütelnud: „Lugege see tähele panemisega läbi, seal on üks väga südantülendaw ja ajakohane kirjatunnistus sees, ja tulge siis tulewal pühapäewal kirikusse, et oma andi ka Isjanda wiinamäele ohwerdada!“

Oheliku Madis oli küll lugemise poolt, aga ohwerdamisega ei olnud ta just mitte nõus. Tema meelest oli see ikka natukene palju, mis nõuti. Kuid ta andis siiski, sest wastutõrkumise arwas ta saadanatööks, kes tema südame kõwaks tegi nagu waraol, kui see Israelirahwa Egiptusest wälja pidi lastama. Ta andis ja ohkas, aga milks-pärast ta ohkas, kas südamekalkuse ehk raha pärast, seda ta ei teadnud.

Ta lõõnepäew oli üks neist, kus jälle misjoni jaoks raha korjati. Oiguse järele pidi küll kolmekuningapäew see olema, aga koguduses oli mooks saanud, et köster kolmekuningas jutlust pidas, ja kirikherra abikogudusele jumalafõna käis kuulutamais. Nõnda wõidi alles järgmisel pühäl misjoni-pühä pidada. Et ennast õieti ette walmistada, selletarwis tahtis Oheliku Madis „lehest“ lugeda.

3.

Lehes oli selkorral misjonitööst Indiamaal jutt. Keegi ilma nimeta asjatundja ehk oma nime hā-benew ühe-tähe-tark rääkis elawal keelel Indiamaa suurt waimu-hāda.

„Noh, lapsed,“ ütles Oheliku peremees, kui naised köögist kambrisse olid tulnud ja seal aset wõtnud, et misjonitööst kuulda: „noh, lapsed, pange nüüd raamat käest, seda wõite hõmmet jälle wadata, ja kuulake, mis jumalafõna räägib!“

Pisukene Hans tõmbas näo natukene wingu, aga kui öde Juuli talle paar lahket sõna oli ütelnud, jäi ta esiti tõlbilt laua äärde seisma, jooksis siis ema juurde, pistis pea tema sülle ja jäi sinna sedawiisi wagusi seisma, kust ta natukese aja pärast jälle teiste juurde läks.

Jukat Juulit jäid laua äärde lambi juurde, kuhu ka isa asus. Ka Wokikeps arwas paremaks laua äärde walgesse nihkuda, nagu ta ise ütles: „Ma tikun ka walgema poole. Kuuleb paremini!“

„Jsa, Poja ja püha Waimu nimel!“ algas Madis peale.

Misjonilehe lugemisi hakkas ta ikka nõnda peale, nõnda nagu ta seda waimulikkuude käest oli kuulnud, kui need oma toimetusi algasid. Niisugust hakatust pidas ta ilusaks ja kõlbuliseks. Ilusaks sellepärast, et nii kõik temast nähtud targe-

mad mehed algasid; kõlbuliseks, et selleläbi teistele head eeskuju anda, ja kõik töö Issanda nimel sünniks. Wõlgneb ta ka oma Issandale palju tänu! Talusulaseks oli ta elu alganud. Paari saja rublaga Oheliku talu ostnud ja selle ka paari aasta jooksul peaaegu wälja maksnud, sest Issand laskis sel ajal linad just Madise kasuks, nagu ta seda kindlasti uskus, kõrges hinnas seista. Seda tundis Madis wäga hästi, sest oma wäest ei oleks ta ilalgi niikaugele wõinud saada. Nüüd katsus ta küll ka kokkuhoidlik olla, aga pooltgi seda raha ei jäänud järele, mis enne. Selle wea põhjuse leidis ta noorte inimeste ulas elus, kelle peale taewas pahane ja nende kõrwal ka Madise nuhtleb.

„Tänane lugemine on meil siis,“ rääkis Madis edasi, „missionitööst Indiamaal.“ Ja ta luges: „Armas, kallis lugeja! Täna tahan ma sind, kui sa seda lubad, waimus ühe kauge maale wiia, mis nimetatakse India (Madis luges „Indiia“) maaks. Jumal on seda maad wäga õnnistanud, seal kasvawad kõige paremad wiljad, kõige kallimad kiwid, nagu timmandid, smaragdid, (Madis luges ja weeris: „ismaraagid“) toopasi kiwid ja muud selle sarnatseid wõime sealt mulla seest leida, ka kuld ning hõbe (Madis luges „hõbe“) on seal igapäewane asi saada, aga mis seal mitte leida on, see on meie õnnistegijat. Ja sellepärast peawad nad hukkha minema. Selle rahwa teod on hirmsad, mis nad

teewad. Neil on seal wale prohwetid olnud, kes ennaft kõrgemaks oma lihja halpuses on seadnud kui Onnistegija. Nad õpetawad rahwale küll ka Jumalast, aga oh hirmsat asja! Nad ütlewad, et immene wõima oma enese tegude läbi õndsaks saada! Ja sellepärast katsuwad nad kõiki moodi oma lihja piinata. Nad käiwad nende meelest pühha kohtade peal rändamas, üks mees on suurt kiwi kotti selgas kandnud, et selle läbi loma hänge peasta! Aga see kõik on hirmus pettus!

Õndsad oleme meie, et meil kallis ewangeliumi walgus on paistnud! Aga ja waene India rahwas!

Nad on nii pimedad, et emad oma lapsi jõkke wiskawad, et Jumalat heaks teha. Iseärans wilets on aga seal naiste käekäik! Mees on seal naiste jumal! Mehe nimi on seal nõnda pühha, et naisterahwas teda mitte juhugi tohib wõtta; teda nime peab ta sedamoodi austama, nagu meie Jumala nime, wõi Juda mehjed Jehowat. Mehel on aga täis jõud naiste üle annetud. Naine peab oma meest orjama, mees ütleb, et naisel on ühtegi aru peas! Naine peab seal kõik mehe töö ära tegema ja siis selle söögiga ennaft rahuldama, mis mees oma laualt temale wõtab järele jätta. Meeste au on seal nõnda suur, et poeg wahjel emale kõrwa pihta wõib oma rusikaga anda, teda sõimata ja rumalad sõnad temale ütelda, aga ema tohib oma laps mitte noomida, weel enam peksta.

Mõttele, armas, misjugune hirmus rahwas, kes oma lapsesele nii suurt woli wõtab anda. — Rikastel on aga luba terve kari naist pidada. Juba nelja aastane paneb isa seal oma tütarit mehjele. Aga mis on seal siis naiste elu rikka juures. Üks hirmus asi järgest! Naised peawad seal ühes majas elama, kus jäle õhka ja lämmatanud lühwt aset wõtab. See tuba on nende wangi kamber. Ja kambriil on üks wäikest wiisi tehtud aken seinasisse ja häda selle wõõra meesterahwale, kes julgub oma pead sealt sisse pistma waatamiseks nende wangide peale! Isegi tohter tohib mitte haiguste korral haige naist waatama! Jah, hirmus, wäga hirmus asi on seal! Mõttele, armas wend, Isjanda sees, kui sina seal oleksid ja oma armsa Liisat, wõi Leenat, wõi Juulat niisuguses põrgu onnis waataksid, mis wõtaks ju süda sees teha? Kas ta ei hakkaks wiha pärast tuksuma, kui üks haamer wõtab taguda jepa peos alase pihta ja ja läheks ja tooks oma tütarit, oma Liisat, wõi Leenat, wõi Juulat ja annaks neile juud ja nutaks pisarad, mis silma seest tahawad wälja tilkuda! Oh, armas Cesti ema; oh, armas Cesti tütar, oh, neitsi, oh, lesk! Ja sina oled waba! ja oled inimene! Kes on sulle seda teinud? Ma hiiuan: kuulge, kel kõrwad on kuulda, see kuulgu: Seda on meie kallis rsitiusk teinud oma walge lillega Saaronist! Sellepärast, armsad Cesti õed ja wennad, tänagem teda!

Aga mis aitab meie tänu üksi, kui ja käega ei võta tahhta adra külge kinni hakkama? Mis aitab meie ohkamine!? Tööle wennad! Waatage, mis wõtawad teised teha? Sakjamaal on isegi wagad naisjed juba teele läinud, neile waestele armu õpetust wiima, neid saatana käest päästma! Kas sina halwem tahad olla?! Ei koguniste mitte! Eesti ema meel on ikka üpris helde olnud, Eesti isa käsi tugew abi andma!

Kui meie igauks ühe poolegi kopikut anname, siis saab sellest niisugune suur summa, et meie rohkeste tööliji Isjanda wiinamäele wõime läkitada. Tööle kõik! Ärge ütlege: las' teised teewad!! Aga kui Taewakuningas wõtab wiimisel päewal ütelda: Ei, laske teised taewasse, Eestiased ei saa! Mis siis on?

Ärge kuulge nende raipekullide kraakjumist, mis meie näppude ohwrid Isjanda altari pealt oma häbemata nokaga, mis terasest on, ja mis üpris kõwer on, tahawad ära rööwida ja Juuda moodi wõtawad ütelda: „Mis tarwis on see raha raiisk, seda wõiks waestele anda!“ Ma ütlen: need on Juudad, nad kukuwad maha ja lähewad oma uhkusest lõhki, ei — nad on teps maha kukunud ja lõhki läinud ja neil on hais juures, mis wistist üpris hirmus on.

Küll Isjand wõtab neid lüüa!

Oi, Isfand on väga vihane! Ta võtab nendega kõvasti sõitleda. Meie peame uskuma niisuguse mehe kohta, et pühha käsk selle sarnast keelab, on tema üsna ununud.

Kes Jehowa poolt on, need võtku oma raha ja mingu, wiigu ja ärgu vaatagu tagasi, et parem käsi ei teaks, mis pahem teeb!

Lööge tagasi, Juuda mehed, need raisakullid oma teras nokkadega meie ohvri kallast, et neil fulgede puru taga on!

Ja kui sull pühapäeval su õpetaja ütleb: lõikust on palju ja lõikajaid vähe, siis tea, mis sul teha on ja ära pane oma jüda kinni! Häda on juur: tulge appi! Amen!"

4.

Sel ajal, kui Ohehiku Madis „Indiaast“ luges, walgustas pisukene plekkkambikene sauna- toakest, kus Kiisa Tooma perekond asus. See maja oli wanasti tõesti saun, nüüd ei olnud seal, peale sauna Tooma pere, keegi pesnud. Et maja wanasti ilma kiwi alusmüürita tehtud, siis olid alus- mised palgid sootumaks kõdunenud ja üksteise sisse wajunud, mis läbi maja märksa madalamale oli langenud, nõnda et üsna küürakili sisse pidi minema.

Wäljaspoolt oli saunakesel väga õnnetu, kaebaw-wilets nagu. Nagu mõni wana inimene, keda jooksjatõbi kurnab, kelle liikmed kokku kistud, selg küürus ja jalad kõwerad, nõnda seisis ta. Katuseks olid ära katkenud, tolgendama läinud mitmeaalsed õled, nõnda et see mõnest kohast hall, walge, must paistis. Harja rõhused kiwid, lauatükid ja puurondid, et tuul sealt wiimast õlenatukest ära ei puhuks. Siit ja sealt wahtisid roowilatid wälja, nagu otjalõppend hobuse küljekondid.

Seda wiletsam oli aga saun seespoolt.

Neli seinä, nurgas suur labamoodi ahi — kõik läikiwad mustad nagu wiksitud saapad. Seina ääres pisukene laud, ühes nurgas wana kapi ilma lukuta, räskkil uksega, siin ja seal tolgendawad riidehilbud seinä löödud naelte ja puuwarnade otfas, — see oli kõik maja ilu ja wara. Pisukene plekkilambikene, mis suitsedes akna peal, mis kõigest waewalt paari ruutjala suurune oli, tuba walgustas ja teda kollakas-halli uimastawa uduga hämardas, andis majale weel kurwema jume ning ummustas tema kinnist õhku wänge lambiõli lõhnaga.

Niisuguse lämmastawa õhuga majas elas juba mitu aastat Toomas Kiisk naise Juula ja nelja lapsega — Sasja, Toodi, Robi ja Leeniga, kellest kõige wanem kaheteistkümnne, kõige noorem waewalt kaheaastane oli. Toomas afus õhulik juba üle aasta,

makkis peremehele renti, tegi päivi ja talwel käis ta wahel wäljas tööl, kui aga aega sai.

Toomas, kõwa töö-mees, püüdis peret kõigest jõust toita. Üks wiga oli Toomal: ta jõi wahel ja siis oli ta äkiline ja riidakas.

Naißt Juulat tunti aga hädise inimesena, käis küürus ja pikalt; ta oli enese wiimase lapse ajal ära rikkunud. Sealt siis tuli, et Juula peretoitmisest enam palju kaasa ei wõinud aidata, olgu et laste järele waatas ja süüa walmistas.

Kuid laste järelewaatamisega ja söögivalmistamisega oli Juulal kõige suurem õnnetus. Nii wastik, kui see asi oli, nii oli ta ometi tõsi.

Juula oli laste wastu pehme ja järelandlik. Ja et ta ise seda arugi oleks saanud, olid need temast üle.

„Oh, Jumal, Jumalukene, on see meestesugu ka riidakas rahwas!“ kaebas Juula alati, kui ta wahel poegadest jagu ei saanud.

Kui aga lapsed ta ära pahandasid, siis ajas ta kõik süü Tooma peale, kellelt lapsed kõiksugu rumalusi õppida. Tuhitus Juula wahel neid nuhtlema, jooksid lapsed isa juurde, ja see ütles: „Waata saadanat, wõi tema tahtis sind peksta?! Oota, oota, küll ta saab!“ — Poiste silmad hülgasid, kui isa niisugust ülemeelelist juttu ajas. Nõnda läks lugu nii kaugele, et poisid suuremaks saades ema

enne söimama, pärast koguni lööma hakkasid, sest isa ise oli heaks eeskujuks.

Kõik see aga ei ajanud Juulat nõnda mõtlema kui söögiwalmistamine. Lastega sai ikka veel läbi, kuigi wahel kisklemisi ette tuli, aga mis pidi ta söögiga tegema, kui teda polnudgi valmistada?! Sügisepoole oli Juulal ikka veel wõtta, aga kui jõulud mööda läksid, lehm ka kinni jäi, siis oli häda juur. Seda suuremaks tõusis willetsus, kui Toomas wahel tööle ei läinud, kodus sõi ja pärast kuhugile kadus ja mõneks nädalaks wiibis. Siis tuli nii juur puudus kätte, et Juula toare, Ohelku pererahwa juurde laenule pidi minema.

See õnnetus oli Juulal ka praegu käes. Jõulud olid wiimase wiinud, mis majas hamba alla panna. Toomas pidi peale uueaasta kohe töösse minema. Juula läks toarahwa juurde ja laenas juurise töö peale külimitu jahhu. Peremees Madis oli küll ütelnud, et anda ei wõi, sest Toomas ei taha tööd teha ja minna teise kohta linu harima, aga kui Juula jumalakeeli paluma hakkas, lubas peremees, noomis aga Juulat, et ta Toomast ei walitse.

„Oh Jumal, mis mina teen, waata, et ise peksa ei saa,“ ohkas Juula ja silmad hiilgasid weest.
„Kas seda kõik pidi tarwis olema!“

Juula valmistas leivad, andis ühe Toomale, teise pani pojale kooli kaasa ja kakks jäid nelja inimese jaoks.

Toomas lubas küll warsti peale kolmekuningat koju tulla ja raha tuua, aga kolmekuninga päew oli ligi nädal möödas — ja Toomast polnud ikka weel. Juula katsus küll kokkuhoidlik olla, tõmbas leiwale iga päewa jaoks ristid peale, aga midagi! Leib lõppes näpu wäljel weeretades otja. Ta keetis leiwaleent taariga, aga lapsed sõid weel rohkem.

Juula sai pahaseks nähes, kuidas lapsed toitu hukkasid.

„Isjand Jumal,“ pahandas ta laupäewapähtul, mil toit üsna lõpukorraks oli jõudnud, „just kui nälgased! No, õgige, õgige, küll tuleb peenikene pihku!“

„Ema, anna süüa; ema, anna leiba!“ hüüdsid Toodi ja Robi. Leeni oli natukene wäiksem.

„Ei ole!“ kurtis ema, „isa, wõi Sassa tuleb koju, siis saate!“

„Anna kohe leiba—ä,“ karjus wanem, Toodi, wäga pahur ja riikas pois.

„Pea ometi lõuad!“ äigas ema käega, kui Toodi ema käest kinni hakkas, „mine ometi, metsik, natukene kõrwale; sööb silmad peast nagu kaaranas! Kust ma sulle leiba tõmban?“

Poiss sai eemalelukkamise pärast wihaselis, ta pühkis nina, mis tal talwe otja tilkus, kuuekäsiga puhtaks.

„Leiba anna, leiba anna!“ — hakkas ta korraga wirisema, kus juures ta wihaselt emale rusikaga külje pihta wirutas.

Emä haaras poisil kõrwaft kinni ja raputas teda.

Poiss pistis juure häälega karjuma, kuna ta kahe käega kõrwaft kinni hoidis: „Emä, ja, pagan, tõmmasid mu kõrwa peast ära — ä — ä!“

„Kas ja pead oma lõuad,“ pööratas emä, „just kui hundikutikas! Ei tea, kust ma selle leiva tõmban? Sähke, sähke, sööge, wiimane kild!“ Ja emä wiskas leiwapõhja poisi kätte.

See jäi küll wait, aga kaks pisemat hakkasid nüüd möirama: „Emä, ma tahan leiba — jälle — e — e!“ wingus Robi, ja Leeni nuttis nii, et wesi üle palede mahja jooksis.

„Isakene,“ kaebas emä, kes oma jõu laste wastu wõideldes footuks otjas tundis olevat, „et see Sassa ka ükskord ei tule!“ — ning astus ukseft wälja vaatama, kas isa ehk poeg ei tule.

Wanem poeg Aleksander ei olnud weel koolist kodu, ehk ilm küll juba pimedaks oli läinud. Emä hakkas kartma: ehk Sassa haigeks on jäänud? Ta lootis, et poeg koolist koju tulles leiba toob. Ikka oli ta poega õpetanud: Kui teised koo-

rikesed järele jätavad, siis sina korja nad kokku ja too kotis koju!" Need oleksid lehmale head olnud anda, aga hädaajal oleksid wõinud nad ka mujale kõlbada. Aga pois ei tulnud!

Saunas mõirasid lapsed edasi.

„Isjand Jumal!“ ohkas Juula. „Ärgu ometi keegi inimene mehele mingi, ja veel sallsse, kes waene on! Muud ei näe, kui häda ja häda! Ja mis siis, kui haigus tuleb?“

Ta oli oma lastele ilusad nimesed pannud lootes, et see aitab. — „Aleksander“, „Theodor“, „Robert“, „Helene“ — need pidid lastele midagi head tooma! Aga hea jäi tulemata.

Juula ei püüdnudgi lapsi just õpetada. Esiteks oli tal enesel segane, kas kõlbab last käskida ülejäänud kanikaid koju wedada wõi mitte, kui need olid teistest maha wisatud ja üle jäetud! — Kes oli Juulale selle kõik selgeks teinud? Ta oli niisama ülesse kaswanud nagu ta lapsed. Ja teiseks: oma ihu eest hommikust õhtuni sunnitud muretssema puudus tal aeg ja isu lastele midagi seletada, neid õpetada!

Ja siis tuli Toomas. —

Elu läks nüüd hoopis raskemaks veel. Waevalt sündis laps, kui Juula jälle põllulle töösse pidi minema. Esiti wedas ta üht, siis kaht ja wiimaks kolme last enesega ühes, kes teda töö juures hirmsasti segasid, aega wiitsid ja surmani ära wäsi-

tasid. Juula nägi, et lapsed talle nuhtluseks, aga mitte õnnistuseks ei olnud, ja tihti, kui mõni neist haiglane oli, mõtles ta: „Anna küll Jumal patud andeks, aga ...“ — ta jättis lause pooleli ja luges nagu iseeneses „Isa meie“ palwe.

Elu oli Juulalt palju võtnud, aga annud üksnes joodiku ja riika mehe, neli pahurat last ja jäädava sifemise haiguse. —

Külm õues ajas tema otsalõppenud liikmed wärisema. Ta tahtis tuppä minna, kuid sinna oli wastik astuda: lapsed lõugasid ühtlugu suure häälega. —

Ta silmade ees, umbes weerand werst eemal, kõrgema mäeseljandiku otsas mustus Ohelikutalu, kust wirwendaw tulekene kumas. Juula ohkas. Ei kadedust ega wiha polnud selles ohkamises, ehk Juula küll perenaise Anuga ühes külas enne tüdurukuks olid olnud. — Ta oleks weel kaua õues seisnud, aga külm sundis tuppä minema.

„Hurjah, hundid tulewad!“ hüüdis ta järsku toa ust selja taga kinni wišates.

Lapsed kukkusid horraga wait. Kui nad aga ema näost nägid, et seal hirmu jälgegi polnud, hakkasid nad uuesti kiusakalt lõugama.

Ema kahwatanud nagu wälkus wišast; ta kannatus lõppes. Lapsed tundusid talle piinajatenä ja horraga andis ta Toodile, kes kõige rohkem mõiras, mööda kõrwu.

Pois kükkus löögist nagu uimaseks, siis wõi ta aga pea järsku tagasi ja langes nagu pisukõne kaks ema kallale.

„Kurat, kurat, kurat...“ kisendas ta ja wi-
rutas rusikaga ema.

„Tere õhtust ka siit maja rahwas!“ kõlas korraga jäme, pahane meesterahwa hää! kisenda-
mise ja hära sekka. Anton astus sisse.

„Mis sõda teil siis siin õige ees on?“ küsis ta.
„Tulin ka teie peret vaatama. Teie üsna kisute?“

Lapsed waihisid. Ema oli pisut kohkunud, siis wõttis terwise wastu ja ütles: „Ei minu, nõrga naisterahwa, jõud küll enam aita! Kisuwad silmad peast välja! Just wa' Toomia pojad! See Toodi on just kui kull! Ise waewalt kahjeks aastane, aga pekjab wana inimese läbi!“

„Tohoo, Toodi!“ tõreles Anton. „Sa saad pekja!“

„Ise saad pekja!“ urises Toodi südametäiega.

„Ena poissi,“ pilkas Anton, „wõi annad mulle üsna nahka peale?“

Ja ema käest küsis ta: „Mis talud teil siin jagada on?“

„Talused kedagi! Aga poiste kõhjad on tüh-
jad: Toomas ära, leiba ei ole, riidlewad seal wi-
mase põhjakannika kallal!“

Anton jäi mõtlema. Talle tuli wist midagi

oma elust meelde. See oli niisama waene ja wi-
lets olnud kui Juulalgi. Wäiksest oli ta ema kao-
tanud ja isa kolmeteistkümnne aastaselt, kui ta pool-
teist talwet juba kihelkonna koolis oli ära käinud.
Sellest ajast oli ta wõõraid teeninud, küll paremaid
päiwi lootnud, aga neid mitte näinud. Ta seljas
seisid wäikene wend ja õde, kelle ülespidamiseks
ta kõik oma jõu tarwitas. Eluraskused olid ka
tema peale mõjunud, küll natukene teist wiisi kui
Juula peale. Loomu poolest terane, hakkas ta
ümbrusest warsti aru saama ja märkas pea, et
elu mitte nalja asi ei ole. Oma waraselt küpse-
nud peas lõi ta omale ilmawaate, mis teda teiste,
iseäranis Oheliku Madise meelest wastikuks, pa-
huraks tegi. Anton märkas seda ja see tegi talle
head meelt, et ta ometi ühel teel ilma se kätte wõis
makssta seda head, mis ta temalt oli saanud. Ohe-
liku Madis oma raswase, jumalakarliku näoga
oli Antonile alati wastu meelt olnud; iseäranis
aga tema ohkamised teiste eest, mis kõik oma ka-
suks tehti. Madise wagadus oli Antonile jälk, sest
et ta Madise wagadusest, peale sõnade mitte midagi
muud ei näinud. Ja sellepärast katsus ta pere-
meest, kus aga sai, oma sõnadega nokkida. Ma-
dis ei pannud seda alati tähele, waid pidas oma
pühaks kohuseks, niisugust hukkamisewat ilma-
last õigele teele juhutada, mis Antonile aga palju
nalja ja head meelt tegi.

„Kas Madis enam ei anna?“ küsis Anton Juula ohkamise peale.

„Ta ehk annaks ka, aga mul on häda sinna minna! Wana wõlg alles maksa! Oh Jumal!“ kaebas naine edasi, „ära sa, Anton, naist wõta! Ei sealt saa, peale wiletsuse, kedagi! Tööd ei saa teha; Toomas joob! Katsumin ka üleia Annale kedrata! Oh Isjakene, kedagi! Nii suur valu südames mis hirmus! Case pikali, aga kus need kaarnad: Ema, ma tahan seda; ema, ma tahan teist! Oh Jumal! Ei m'ust pole õige ühtigi enam!“

Selged pisarad wilksatajid üle Juula palede.

„Ema, ma tahan leiba jälle!“ urises Robi ja waatas ema otsa.

Seal ei jõudnud Anton enam kannatada. Ta teadis wäga hästi, mis puudus on. Ta oli peale sauna oma uue westi selga pannud, millega ta minewal pühjal kirikus oli käinud. Seal taskus oli tal pool rubla raha. Ilma et ta kaua oleks iseenesega wõidelnud, pistis ta käe westitasku, ja nagu häbelikult ulatas ta raha Juulale:

„Säh, siin on 50 kopikut; mine, too Madise Anu käest jahu ja keeda leent, et lapsed süüa saaksid.“

„Ei, ei ma wõta üh,“ tõrkus Juula, „oh, millas ma selle hulga raha sulle ära jõuan maksa!“ Aga see ütlemine oli enam kombe, kui tõe pärast.

„Wõta aga peale,“ kinnitas Anton, „küll Ju-
mal maksab!“

„Oh, ole ja terve, hea laps!“ vastas Juula,
ja ta otsalõpnu näo üle käis wärske naer, nii-
sugune naer, mis tunnistab, et inimene weel juu-
geb elada, weel loota, weel oodata.

„Aga lapsed, olge nüüd wagusi! Ma lähen
toare ja ostan jahu. Siis teeme tule ülesse ja
keedame rokka, sööme kõhud täis ja lähme ma-
gama!“

Sarnane jutt ajas lapsed naerma...

„Ma wõin ju ka senniks süia jääda!“ arwas
Anton.

Juula läks.

5.

Pererahwas oli piiblitunni lõpetanud ja aru-
tas Indiiamaa seisukorrast. Tükk näis kuulajate
peale mõjunud olevat. Madis oli õige tõsiselt läi-
nud, niisuguseks, nagu siis, kui keegi temalt
raha tahtis laenata, aga kopikutgi anda ei taht-
nud. Ta süda kiusas teda ja kohustas midagi
ohwerdama. Ta oli koguni äritatud. Mari püh-
kis mitu korda lugemise ajal silmi; Anu nyuskas
põlleotsa sisse nina; Liisu kuulas hoolega ja kui
lugemises kõiksugu ohwritest ja kullidest räägiti,
siis ohkas ka kõwasti; see wõis kole olla — maha
kukkuda ja lõhki minna.

„Küll on seal aga ka wilets elada,“ arwas peremees Madis „Missionsi lehte“ käest pannes ja piibu toppima hakates.

„Wõi seal tohib laps ema sõimata ja lüüa?“ imetles Wokikeps, kes ka piibu oli wõtnud ja tema kallal nohistas. Näha oli, et ta heameelega peremehest tubakat oleks tahtnud, aga ei julgenud küsida.

„Ja jah, see tuleb sellest,“ arwas Mari, „et inimestel usku ei ole; „küll wõib seal halb elada olla! Ega neil ka wist kirikut ei ole?“

„Kust see kirik wõtta on, kui seal kõik püsti paganad on!“ seletas perenaine.

„Aga ema,“ ütles pisukene Juuli arglikult sekka, „ema ae, siis on nad sühukesed nagu sauna-rahwas!“

Wanad inimesed waatasid üksteise otsa, pidid esiti naerma hakkama, aga kui ema nägi, et see ei lähe, sest Wokikeps wõiks teises peres rääkida, kuidas nemad oma lapsi halvasti kaswatawad, siis ütles ta kaunis kurja häälega: „Kas sa pea oma suu! Wõi wanainimeste jutu wahele rääkima!“

„Küll on aga terane laps!“ imetles Wokikeps, „waata ikki, misjuguised sõnad!“ ja waatas jälle piibu põhja.

Pisukene Juuli sai sellest nagu hoogu, et sant teda kiitis, ja ütles täis õigusetunnet: „Juku kuulis ja nägi ka, kuidas minewal juwel sauna Sassa

ema sõimas, aga niisuguse hirmus rumala sõnadega, et kole; ja kui ema Sasja kallale läks, siis sai weel lüüagi; ema lubas Toomale kaewata, aga Sasja ütles: „Las' ma kaswan aga suureks, siis saate mõlemad mu käest pooki!“

„Noh, mis sa neid räägid, need on ju päris hundikutsikad, waata ikka, need hakkawad wõõralegi ninasse kinni, ei tea, mis oma weel rääkida!“ arwas Mari.

„Mis sa tobiist wahid?“ küsis peremees, keelel halb oli sarnast juttu kuulda, et tema, ise kirikutalitaja, maa peal niisugused hullud lapsed.

„Siin ikki oli, ikki oli tubakast sees!“ wastas Wokikeps, „aga nüüd pole enam!“

„Säh, wõta mu kotist!“ Peremees ulatas tubakakoti sandi kätte, kes tänades ja õnnistades hakkas suitsuriista laadima.

Sandi õnnistamise ajal tuli saunaema sisse. Ta teretas arglikult, kui ta soojas toas nägi seda sõõnud perekonda, kes praegu ühe tähtsa asja üle nähti aru pidawat. Tal oli iseeneses halb neid jutu pealt segada.

Teretamise järele jäi ta wait, hoidis ukseäärde nagu soowiks ta silmapilki wälja minna, aga ometi ei tohtinud seda teha. Toas ei tahtnud keegi juttu hakata. Peremees mõtles: „Kus sa hundist räägid, seal ta ka on!“ ja küsis,

kui keegi jutuhakatus ei teinud: „Noh, mis head siis saunaemal rääkida!“

Juula nagu häbenes ütelda, vastas aga segaselt: „Oleks pererahwaga natukene rääkida olemat.“

„Eks räägi siis peale!“ julgustas Madis, kuna ta käega sooja higi otsaesiselt maha tõmbas ja püskte külge pühkis.

Juula ei tahtnud peale hakata.

„Kas mõni salaasi?“ küsis perenaine.

„Mis salaasja minul on?“ ohkas Juula kibeda naeruga. „Ega häda anna häbeneda: Ma oleksin pereisa=ema käest natukene jahu palunud! Toomas ei ole veel kodus, ja lapsed tahawad süüa; lehm ei ole ka veel lahti!“

Oheliku Anu waatas Madise otsa, nagu tahaks ta sellele midagi meelde tuletada. Madise nagu läks õige laialaks ja tõsiseks, siis ütles ta rohkem järsuma häälega kui muidu: „Kas need jahud juba läbi kere on lastud, mis jõulu järele saite?“ Ja et seda tõsist lugu kindlaks tunnistada, ütles ta otsa: „On teil aga ka loõrid keskelt läbi tehtud!“

Juulal oli wastik sarnast ülemeelset juttu kuulda, siiski pidi ta rahul olema: häda ei anna häbeneda!

„Palju sa nüüd jälle tahad saada?“ küsis ema.

„Et nii palju, kui viieksümne kopiku eest
jaab?“

„Raha eest?“ päris Madis uudishimulikult;
ta heal läks natukene rõõmsamaks. „Aga wana
wõlg?“ küsis ta jälle kurjalt.

„Oleks hea olewat, kui pereisa kannatab!“
rääkis Juula, mis tema keeles palwet pidi tä-
hendama.

„Kannatab, kannatab?“ urises Madis. „Kaua
mina kannatan? Teie teete wõlga wõla peale;
jõöte, mis suud peas wahutawad; magate ja wede-
lete kodus! Mina pean tööd tegema, waewa näge-
ma! Mina ei tea, kuidas kõik korda jäädida!
Mul jookseb juba kolm higi mööda selga maha,
kui teie alles magate! See ei lähe, selle moega
katsume aga jüripäewaks uus koht muretseda!“ —
Ja niisama kurjalt küsis ta: „Kus Toomas on?“

„Toomas läks Laiapärale linu harima!“

„Kust sa siis selle raha said?“

„Mul oli weel wanast!“ wastas Juula.

„Saunaema, kas Sasja juba kodu oli?“ küsis
Juku sekka.

„Ei olnud weel!“

„Ja juba pime!“ rääkis pisukene Juuli kahju-
tundlikult.

„Sedasama tahtsin ma ka küsida: toalapsed,
kuhu meie Sasja jäi? Ei tea, kas ta haige peäks
olema?“

Toalapsed waatasid küsiwalt üksteise otsa.

„Siis jäi ta ehk kinni?“ küsis ema.

„Jah, koolmeister jättis ta enese juurde!“ vastas väikene Juuli.

„Aga mis ta niikaua seal peaks tegema?“ päris ema.

„Ei tea!“ sõnas Juuli. Saunaemal oli piinlik.

„Kui palju ma jahu pean andma? Saunaema tahab weel midagi teha kah,“ küsis perenaine mehest.

Mees arwas pisut ja pühkis jälle otsaesist:

„Mina arwan, et anda ei tule midagi ja wiiskümmend kopikut anna ka siia wana wõla eest!“

„Oh, kulla pai pereisa!“ hakkas Juula paluma, kuna ta wägisi wäljatikkuwaid pisaraid tagasi hoidis, „lastel ei ole midagi enam juhu pista! Ma maksan teile puha ära, ma teen kas wiisuwõi pastlapaelu, kui perenaine tahab, aga lubage ikka! Ma lähleks ehk Arule, aga mu süda ei luba, siis arwate, et kui raha on, siis toon mujalt, aga laenul käin siin!“

„Noh, palju siis wiiekümne kopiku eest saab?“ arwas Madis, kes ka järel hakkas andma, enam häbi pärast Wokikepsu ees kui just heast tahtmisest. „Sitwärk maksab nüüd 9 rubla; wakk — kolm; külmat 75 kopikut! — Siis anna talle

natukene rohkem, kui pool külmatti! Ja raha?" küsis ta kätt välja sirutades.

„Siin on raha!“ ütles Juula ja pani poole-rublase Madise ette lauale.

Anu ja Juula läksid toast välja.

„Mis sellel Sasjal seal ees oli?“ küsis isa Juku käest.

Juku waatas Juuli otsa ja kahtles pisut wastata.

„Ära hõia kedagi,“ kurjustas isa, „waata, et weel pükki peale ei saa! Tegite ehk mõne wiguri kahekesi walmis?“

„Ei, mina ei teinud midagi!“

„Koolmeister jättis Sasja sinna,“ seletas Juuli, kes jutustuse oma kätte wõttis, „nädala sees kadus Lehtmetsa Annil püülileiwa pullikene ära. Küll otsiti, aga kedagi ei leitud. Meie hakkasime hõobil koju tulema. Sasja wõtab oma pealuse padja ligi ja tahab koju wiia. Meie olime juba mõni sünd tee peal, seal kutsus koolmeister Sasja tagasi. Sasja pistis jooksma. Koolmeister järele. Wiimati sai teise koolimaja ukse-eest le-pikust kätte, tõi kraetpidi välja ja küsis: „Mis sul seal padja sees on?“ Sasja ütles: „Ei kedagi!“ — Koolmeister käskis patja näidata. Kutsus teise kõik läbi ja ütles: „Aga mis kõwerad asjad siin sees on?“ Sasja oli wait. Koolmeister kiskus padja lahti ja leidis leiwanikad ja koori-

kesed seest. Ta sai wihaseks, sest lapsed peavad ju kõik koorikesed ja ülejäanud kanikad temale jätma, tema loomadele, ja kes ei jäta, see jääb kolme tema wiha alla."

„Sa oled waras!" ütles koolmeister.

„Ei ole!" wastas Sasja.

„Tule tuppa!" käskis koolmeister. — „Ja ju ta seal teda praegugi weel kinni peab."

„Siis Sasja ikka warastas Lehtmetsja Anni leiwa ära?" küsis isa.

„Ei tea!" arwas Juuli.

„Kes ta siis wöttis?" ütles Juku. „Tal polnud sellel nädalal muud ligi kui paljas leib ja natukene raswa, ja teised talle ka ei anna, sest ta on hirmus hull ja riikas pois!"

„Sasjal pole wiga kedagi!" wastas Juuli, „aga ise olete temaga pool hullud! Ikka üks:

„Kiisa Sasjal kilgid kõhus,

„Kiisa Sasjal kakku netu!" —

Ja Juuli pidi juba nutma hakkama. „Ei, tea, mis teine seal peab tegema? Teete ise teisel südame täis; ei tea, mis Sasja peab tegema?! Annil kadus leib ära; kõik Sasja kallal:

„Sasja tahtis jaksajaia

„Sasjal tarwis pehmet leiba!" —

ja ise mõirate kui hullud!"

„Sina ka!" kargas Juku Juuli peale, „seda ma ütlen: Sasja on waras ja karmantsik!"

„Pole hea üh!“ arwas Madis iseeneses, „et see Juuli selle Liisuga na alati ühes on. See on Liisu temp, et Juuli nõnda sauna laste eest seisab!“ Ta waatas kurjalt tütre otsa ja pani piibu põlema.

„Ema tuli tagasi.“

„See oli ikka asjata, et sa Juulale jahu andsid,“ rääkis Madis, „niijuguse wargapesale on tarwis tuli otsa panna!“ — Ja Madis jutustas Sasja loo perenaisele, kindlasti arwates, et Sasja waras on.

„Wõib olla,“ arwas Anu, „Juula nuttis ja rääkis, et neil kõik otsas!“

„Küll ma kuulan asja järele,“ wihastas Madis, „ja kui koolmeister arwab, et Sasja waras on, lähewad nad siit mis wirinal: Oheliku Madis wargaid ei talli!“ lühas ta kindlalt juurde.

„Ja jah,“ — aitas Wokikeps kõrwalt, „ei tea, kes wargaid kannatab!“

„Ja jah,“ — aitas Wokikeps kõrwalt, „ei tea, kes wargaid kannatab!“

Jutt pöördus aga warsti jälle India maa peale. Kahjatseti naiste seisukorda, ja Anu arwas: „Küll on hullud inimesed, panewad nii noorelt tütreid mehele!“

„Eks ta ole üks hirmus asi!“ kaebas Mari. „Need lähewad küll otsekohje põrgu! Mis sa arwad, kui praegu meie Juuli wägisi saaks mehele

pandud ja weel niifugusesse onni, kus kõik nii kole! Ei, selle üle peab süda küll haledaks minema!”

Mari hääl pehmenes.

Pisukene Hans tõstis pea ema rinnalt ja sojistas taha: „Mali tädi nutab!”

„Jah, mis seal teha,” arwas Madis, „eks igal maal ole oma hädad, ja eks igauks kratjigu oma kärnad!”

„Aga meie kohus on küll aidata!” nuuksus Mari, „kuidas meie muidu ristiinimesed oleme? Mina annan homme kümme kopikut misjoni heaks!”

„Mina arwan, isa, et meie peaksiime ka midagi andma!” tähendas Anu ja waatas mehe otsa.

„Aga kes minule annab?”

„Jumal!” wastas öde Mari ette heites.

„Ma arwan, et meie igauks peaksiime andma,” seletas ema. „Raha on kallis asi, aga nagu sa lugesid, on häda suur! Ja Jumal annab meile jälle ega jäta oma lapsi maha!”

„Jah, ega tema teid maha jäta!” laulis santi pereema jutu järele. „Siitmaja rahwas on ju rikkad, ja rikkus tuleb Jumalast!”

Sant koputas piibu vastu põidla küünt tuhajit tühjaks.

Madis laskis suitsu juust. Raha seisis alles laual. Madis mõtles ja wõitles enesega;

handijutt meeldis talle! Ta lõi silmad lahtise lehe, siis raha peale, ja ütles häält alla laskes; „Selle raha anname homme misjoni heaks!“ — ja waatas Anu otja. Anul oli selle üle väga hea meel. Peremees sülitas.

Seal tuli ka Anton tagasi.

„Kus sina siis olid?“ küsis peremees. „Jäid nüüd ilusast misjonisõnumist ilma!“

„Ma käisin misjonit tegemas!“ wiskas Anton pahaselt wastuseks, kuna ta silmad raha peale langesid. Siis laskis ta enese raskelt ja õhates feina äärde asemele ja hakkas urisema:

„Küll on külas kümme nalja

Kümme nalja maljakamat...“

„Sul ikka oma koeralaulud!“ wihasas Madis, „tõuse ülesse ja loeme õhtupalwe ära!“ ega lastanud Antonit edasi laulda.

Anton ajas ülesse, et üleüldisest palwest osa wõtta.

6.

Silmapiilk, kui Juuli koju oli jõudnud, pandi pada tulele, et rukkijahu rokka keeta. Oh, kuidas nüüd pisukene pere ema awitas. Toodi täkksis kirwega peenikesti laasta kuiwa puualu küljest lahti, et nendega tulele hoogu anda ja pajale ruttu teha! Warsti oli ka saunakere täis suitsu, mis oma

wejihalli keele üle ukse pealmise paku ajas, kust ta ilusa ühetasase keeruga ülesse räästa alla puges.

Selgamaal ajal tuli ka Sassa koolist. Tal oli süda wäga täis, ja ilma, et ta teretanudgi oleks ehk mingisugust sõna ütelnud, kiias ta tühja leiwa-koti akna alla laua peale, sülitas ja wiskas enese siis mis prantsatas pikali asemele.

Pisukene Robi jooksis Sassa juurde ja hüüdis:

„Sassa, Sassa, meie teeme lahulokka!“ —

„Kasi minema!“ wihastas Sassa ja lükkas Robi eemale.

Ena waatas kurjalt Sassa otsa. Kui aga see nagu furnu asemel põõnutas, küsis ta osawõtlikult: „Kas ja haige oled?“

Sassa ei lausunud musta ega walget!

Natukeste aja pärast läks ena Sassa juurde, pani käe tema otsaesisele ja küsis weel armsamalt: „Kas su pea walutab?“

Pisukene Leeni küsis ka: „Kas Sassa pea walutab?“

Toodil ja Robil ei olnud aega Sasset waadata: need olid paja kallal ametis.

„Ära päri!“ wastas Sassa täbi hammaste ja ajas ise kurja suust, „mu süda on nõnda täis, et ma fööks ta, naraka, ilma soolata ära!“

„Mis sul wiga?“ küsis jälle ena, ilma et ta selle peale iseäralist tähelepanu oleks pöörnud, et poeg nõnda ilusasti suud oskas pruukida.

„Ma ütlesin sulle: ära päri! Pea suu ja anna süüa!“ käskis Sassa just nagu mõni wana inimene, kellel palju waewalist elu juba selja taga. Niisuguse wanamehe jutu pärast kiitis isa teda alati, ja Sassa katsus ka kõik wanameeste sõimu ja muud sõnad jutusse punuda!

Ema jättis poja rahule. Seda ei jõudnud Sassa aga just välja kannatada, ja nagu ise-enelele rääkides hakkas ta wanduma: „On aga see ka hobune! Just kui toa wana ruun! Ja sihukene peab ka au pärast koolmeister olema?! Just kui jamps!“ Sassa pani jälle wandesõna jutule kinnituseks.

„Mis ta suga tegi?“ küsis korraga Juula poolehoidlikult.

„Piinab just kui neegrit, jaadan, niisugune!“ tõmbas poisijõmsikas edasi, ilma et ema teda oleks keelanud. Kuradi krae! Mina tema waras?! Nädal otša piinab teist nagu timmukas! Ise lähleb Tomingale külasse. Mina ootan, ootan: lähleb juba pimedaks; kedagi! Wiimaks tuleb. Ta, wana ruunaunenägu, unetanud ära, et ma nurgas seisin! Tuleb sisse: „Oo, Sassi!“ ütleb narakas: „ja ikka alles siin! Mine nüüd koju; esmaspäewal õiendame lood ära!“ Aga jeda ma ütlen: „Mina kooli enam ei lähe wõi löögu kas wõi mahha!“ Ja poisj hakkas kiusakalt nutma.

„Ema kuulas. Süda hakkas sees peksuma. Ta tundis selgesti, et pojale ülekohut oli tehtud, muidu ei oleks see nõnda rääkinud.“

„Ema, Sasja nutab!“ ütles Leeni. Ka Toodit Robit jäid kuulama.

„Eks lõigand müda molu!“ õpetas Toodi kõrvalt. — Sasja nuttis edasi.

„Mis ja lõigad, Sasja!“ julgustas ema, „ise juba poolmest! Mis ja karjud?! Räägi, kuidas lugu oli. Isa tuleb warsti koju, siis kõnele temale; küll isa näitab, mis see on — waeserahwa last jumalamuidu taga kiusata. Räägi aga puhas wälja.“

Kui Sasja nägi, kuidas ema tema walust osa wõtab, — teifiti ei wõinudgi see olla, — sest ema teadis väga hästi, kuidas waestelastega ja waestega maailmas ümber käiakse, — siis rääkis Sasja kõik ülesse, kuidas Lehtmetsa Anni rukkipüüli leib ära kadus, kuidas poisid teda narrinud; kuidas koolmeister teda wargaks pidanud; kuidas ta wastu ajanud, nurgas seisnud, koolmeister tema järele waritsenud, poisja waritsema pannud ja mis wiimaks laupäewal sündinud.

„Ja kus need koorikesed jäid, mis sa korjasid?“ küjis ema.

„Koolmeistri mokas! Eks ta õgib neid nüüd!“

„Küll on aga kaarnad,“ arwas ema, „mitte leiwakoorukest ei tohi wõtta! Jumal teab ikka, mis

viimaks saab? — Maa on peremeeste jagu, marjad ja linnud on sakste jagu, leiwakoorukeseid, mis lapsed mahja pillavad, on koolmeistri jagu, — üks hakka viimaks loomaks: tusti maad, sügisel saad weel hästi süüa ja siis marsi laua peale! — Noh, kes selle Anni leiwa ära wõttis?" küsis ema lõppeks.

„Toa Juku wõi Oheliku-onu pai-pois!" hiritas Sassa. „Tema nahkas ta on, aga kas minu-jugune tohib ütelda! Aga, las' ma saan juureks, küll ma talle, jaadanale, näitan, kus põhjatuul!"

Ukse taga oli kobistamiist kuulda. — Sassa pidas kinni — ja sisse astus Toomas, kott õlal.

„Jsa tuli!" kijendasid Toodi ja Robi korraga, ka pisukene Leeni hüüdis: „Jsa tuleb!"

Jsa tuli koju ja tõi majasse leiba ja muud toidupoolist; aga teda nähti ka õige täis olevat. See paistis Juulale juba eemalt silma: Tooma nägu õitses nagu tuliroos; sammud olid segased; keel pehme, ja silmad kiiraasid salalikult naeratades.

Sinnasamasse, kus Sassa oma laewakoti oli kiitanud, wiskas ka Toomas oma kandami, ilma et ta seal juures sõnagi oleks kõnelnud. Ta waatas saunas ümberringi ja kui ta kõik omal kohal leidis, istus laua äärde puu järjele.

Juula ei lausunud sõnagi, waid tegi kolde kallal tegemist.

Lapsed olid isa tujudega harjunud. Nad teadsid väga hästi, et niisugusel korral, kui isa naeratawa näoga koju tuli, siis ta heas tujus ei olnud. Nad hoidsid eemale. Leeni nägu läks tõsiseks, waatas kord isa peale, ja siis hakkas ta ema sabast kinni.

Toomas kõhatas. Juula lõi silmad Tooma peale: niisugune kõhitamine ei tähendanud head. Siis ohkas ta eneses: „Oh Issand ja Jumal!”

„Soo-oh!” oli esimene sõna, mis üle Tooma huulte tuli; aga see tuli nii pilkawalt, nii põlgawalt. „Mõi sedasi mõetakse isa wastu? Lapsed, tulge teretage oma isa!”

Ükski laps ei liikunud paigast.

Nad juba teadsid, et isa neid niisugusel korral oma teretamisega otse waewas, kuna seda muil korral ilalgi tarwis ei olnud.

See laste wastutõrkumine tõi aga alati riiu majja. Toomas hakkas wägisi nõudma, lapsed karjuma ja seda wihasemaks läks Toomas.

„Juula, tule siia!” käskis mees wihaselt.

„Mis sa tahad?” küsis naine hädalise wastiku häälega, niisuguse häälega, kust tüdimus wälja kõlas.

„Tule siia!”

„Heldekene, mitte sööki ei lase ka walmis teha, just kui meeletu!” Ja Juula jäi kõigi oma lastega paja juurde.

Juula wastutõrkumine ajas Tooma iseenesest. Ta teadis väga hästi, et naine tema tujusid ja nende tagajärga teadis, aga ometi temale vastu pani, temale, kes noorel põlwele tore, eestkätt poisiks oli olnud, kes hoopis parema naise oleks wõinud saada kui Juula oli, kas mõne peretütre ehk koguni koduääriks minna! — Ja kas Juula seda ei märkanud, et tema just Juula pärast joob? — Ja nüüd see Juula, see pahandab teda, ei austa põrmugi, ei wõta teda vastu, seda Toomast, kes enese päris tubli mehe tundis olewat, keda peremehed heameelega linu harima tellisid! — Ainult Juula ei nähtud tema wäärtust tundwat. See ajas Tooma kopsu üle maksja.

„Ma ütlen, tule siia!“ karjus ta metsikult.

„Mis ja ometi mõirab?“

„Käi siia!“ karjus korraga Toomas, ja ta silmad kiirgasid nagu wihasel kasfil.

Juula jäi oma kohale.

„Ma tahan katju, kas mul majas on weel mehe sõna wõi mitte?“ Ma ütlen sulle weel üks kord: „Juula, tule siia!“

„Isjand ja Jumal!“ õhkas Juula, „just kui hull! Elab mitu nädalat kottu ära, siis tuleb koju nagu metselajas: mõirab, karjub, peksab! Isa, pojuke, pühja ristike, ja lähed ikka peasti segaseks!“

„Oh ja kuriwaim!“ wandus Toomas püsti karates, „wõi minu oma naine ei kuule minu

šõna! Ütle mulle, kurat, mis kirikherra ütles, kui sa mulle naiseks tulid?" ? Ja ise vastas ta: „Naised, kuulge oma meeste šõna kõigi asje sees! Kas ja kuuled: kõigi asje sees kui oma isanda šõna! — Saad aru? Isanda... šõna!.. Sest naised on oma meeste meele — walla — all? — Ja nüüd sina, kurat, ei kuule?! Ma tahan katjuda?!”

„Mis sa katjud, wa metsloom!” hurjutas Juula ja seisis paigal nagu post. „Aga ju ta sulle ka ütles: — „Mehed, armastage oma naiti ja ärge saage nende peale wihaseks!”

„Wõi, kuramus, juud pruukima!” pörutas Toomas jalgu wastu maad ja kargas Juula kallale. Ta hääras tal juustest kinni ja hoopide wahete karjus tampides: „Wõi oma meest laste ees õpetama? Wõi õpetama?... Aga kas ja ei tea, et naised wait peawad olema... sest teile ei ole luba antud õpetada... ega meeste üle... walitseda... nagu kiri ütleb: „waid teie peate alamad olema... ega mitte mehe üle... walitsema, sest mees ei ole... õuna warastanud... waid naine!” Ta löi talle pähhä, selga, igallepoole, kus juures ta ise mõiras: „Wõi sihukest luukonti peab mees armastama, ise nagu kärbes? Wat, kus šõnakuulmine; wat, kus meelewalla all olemine on!...”

Juula kannatas hoobid ilma suurema hääle awaldamata: oli nendega harjunud; aimult tafa

ja hääbenedes kaebas ta iga hoobi all: „Ena, ena, mis hull teeb; ena, mis hull teeb!”

Lapsed karjusid kui ratta peal.

Toomas ei saanud aga Juulat veel mahha tõmmatagi, mis harilikult ikka sündis, — kui Sassa asemelt ülesse kargas, isa turjast kinni haaras ja tema nõnda kõwasti tagasi tõmbas, et põlwili kukkus ja käed naise küljest lahti laskis.

Seda pilku tarwitas Juula, ja nagu tagaetud metsloom jooksis ta saunast välja.

Toomas oli selle uudise üle esiotsa üsna uimane ja kohkunud; kui ta aga näo selja taha lõi ja seal Sasset nägi, siis kukkus ta süda weel enam täis. Ehk küll joobnud ja wäsinud, ajas ta enese ruttu püsti ja tõmbas poisi sülle. Äge wehklemine algas poisi ja isa wahel. Teised lapsed karjusid kui pöörased. Küll katsus isa poega kinni hoida, aga joobnud käed ei mõistnud niisugust elawat looma pihus pidada: Sassa rabeles lahti ja oli teisel pilgul ka saunast väljas. — Selle aja sees oli Toomas puuistme kätte saanud ja kõigest jõust wirutas ta selle Sassale järele.

Pisemad lõugasid edasi. — Toomas oli juurest sibamisest üsna wäsinud. Wihaselt wahtis ta enese ümber, aga kui ta peale laste midagi seal ei näinud, laskis ta laste poole pool-kükkakili, ajas juu pärani ja hakkas niisama täiest kõrist

kisendama nagu lapsed, kusjuures ta oma pead raputas.

Lapsed kohkusid ja jäid wait. Toomas tõusis püsti ja laskis enese wäsinult endise istme peale akna alla, laua äärde.

Aritusest ja wõitlusest pojaga oli ta ära wäsinud. Weel rohkem mõjus aga tema peale see, et Sassa temaga nõnda oli ümber käinud. Ta hakkas arwama, et Juula salajas tema wastu lapsi hässitab.

„Hoidku aga ennast,“ ümises ta iseeneses, „ja oma nahka nüüd! Wõi juba mind peksma, isa maha tõmbama!“

Ta waatas laste peale. Need olid waikselt jäänud, kolde äärde kokku kogunud ja seisid seal hirmul ja kohkunult.

Laste ahastus ja hirm mõjus Tooma wiha peale tasandawalt. Ta nägi, kuidas lapsed teda kartsid, tema tugewuse ees wärisesid. Nii oleks pidanud Juula ka ülewal pidama, kui ta Tooma poolt armu oleks pidanud leidma! Kuid Juula ei teinud seda iialgi, rääkis wastu ehk ohkas nõnda, et Tooma süda täis kukkus.

Laste õnnetu nägu ja ahastawad silmad tegid Tooma meele haledamaks.

„Mis see Juula teile seal keedab?“ küsis ta waikselt.

„Lahu-lokkia!“ wastas Robi ja pühkis nina.

Toomas wõttis koti laua pealt ja otsis sealt midagi.

„Tulge siia ja lööge isale laksu!“ ütles ta juba kaunis lahkedalt.

Kui ta aga nägi, et lapsed teda ikka kartsid, ütles ta kurjemalt: „No, tulge ikka, tulge! Ega ma teid ära ei jõo!“ — ja näitas koti suuaugust saia.

Häbelikult ja pool kartes astusid lapsed isa juurde.

„Noh, Leeni, löö laksu!“ käskis isa.

Leeni pistis häbelikult näpu suhu.

„Wõta aga, hea laps, sõrm suust ära!“ õpetas isa, tõmbas tütre sõrme suust wälja ja ütles: „Wat sedasi; nüüd saab laps saia!“ ja ulatas Leenile kopikuse saia.

See julgustas poisja, ja ilma, et Toomas neid oleks käskinud laksu tüüa, hoidsid nad oma pihud selleks walmis. Kui Toomas ootawat Toodit enese ees nägi, ütles ta: „Kuule pois, pühi enne nina puhtaks, siis wõid alles saia saada!“

Kui kõik saiad kätte olid saanud ja neid jõoma hakkanud, wõttis Toomas põuetaskust pudelitäie wiina ja hakkas selle korki pealt ära kiskuma. Punn oli aga nõnda kaela läinud, et teda wõimata oli kätte saada. Wiimaks leidis Toomas maast orgi, lõi sellega punni sisse ja rüüpas paar head lonksu.

Wiin mõjus. Toomas jäi ikka pehmemaks. Esiti pahandas ta, et lapsed sõna ei kuule, ahwardas Sasfat ja ema maha lüüa, kui need sisse peaksid tulema. Kui aga Sasfat emat ikka veel ei ilmunud, läks ta rõõmsamaks: ta nägi, et emat poega teda tõesti kartsid.

Toomas rüüpas edasi! Ta wõttis lapsed oma põllwile ja hakkas neile kõikjugu joodikujuttu ajama.

„Kas teie ka isa peksate, kui suureks saate?“ küsis ta silmi waewalt lahsti ajades laste käest.

„Ei!“ wastas Robi.

„Miks sa ei anna Toomale tappa?“ küsis isa.

„Toomas lööb maha!“ wastas Robi.

See wastus oli Toomale meele järele. Ta lubas Robile mõisa osta, teda endaga ühes kõrtsi wiia ja pakkus lastele wiina, mida need ka katsusid.

Kui lastel saiad jõödud, üinglesid nad üksteisega isa põllwist maha ja pugesid nurka asemele, kuhu nad ka warsti magama uinusi.

Toomas istus kaua aega veel laua ääres ja jõi wiina.

Nagu nägemisi näeks tõstis ta hallid silmad wahel lakke, lõi meelepahaga rusikaga wastu lauda ja pomises omale habemesse, kusjuures pea igahord alla wajus. Wist ei olnud ta wiha veel täiesti lahkunud. Aegamööda jäi Tooma peatõst-

mine, mis eemalt nagu kanajoomine paistis, ikka harwemaks, ja igakord wajus ta uimane pea ikka madalamale ja madalamale, ja jäi miimaks norinal, pead allapoole hoides magama.

Seda pilku olid emat poega just waritsenud.

Nad olid külma eest lehma juures hagerikus olnud ja sealt kordamööda waatamas käinud, mis Toomas lastega teeb. Kui ema nägi, et Toomas waiksemaks oli jäänud, läks ta süda kergemaks, ehk ta esialguses küll oli ütelnud:

„Minu pärast löögu ta nad kas wõi maha; saawad waewast lahsti!“

Kui aga Toomas juba tükk aega enam pead üllesse ei tõstnud, ütles Sasja: „Ja on juba üsna wedel!“ ja emat poega läksid mõlemad sisse.

Ettewaatlikult wõtsid nad Tooma istmelt maha ja weeretasid ta nagu koti nurka laste kõrwa. Wana kasuka wiskas ema talle peale, mille all nüüd pere-isa sügawat ja magusat und hakkas noristama.

Selle järele asuti lauapealse koti kallase. Seal sees oli pudel wiina, tükk sealihya, pool pätsi leiba, rätiku sees toobi wõrra tangu ja mõni sai.

„Aga kus ta raha peaks olema?“ päris Sasja.

Mindi Tooma juurde ja otjiti taskud läbi, kust kott kolme rublaga kätte saadi.

Ema wiis lihya ära, tangud ka, leiwa pani ta aiga laua peale.

Kui kõik korda oli säetud, hakkasid emat poega sööma. Ema oli suure puuwaagnaga rukki- jahuleeme lauale pannud ja nüüd asusid nad teineteine poole laua äärde ja hakkasid wedelat rohka helpima.

Mõlemate kõhjud olid õige tühjad. Mõne luskatäie järel küsis Sasja järsku:

„Kaua ma seda siin paljalt wihun? Lõika ometi leiba ka juurde!“

Ema ei tahtnud seda hea meelega teha, sest kauaks pidi poolest pätsist saama ning enne homset juurt ka ei saanud panna.

„Eks ja katsu niisama süüa!“ wastas ema wastikult.

Sasja lõi oma pahased silmad ülesse.

„Oo —, wõi söö niisama?“ wastas ta kurjalt: „wõi söö niisama? Katsu, et ja leiba lahiti jaad! Nüüd ei tahta leiba anda, aga isa käest ära joosta — oli hea küll?“

Sõnalausumata lõi kas ema pisukese wiiluka lahiti ja ulatas selle pojale.

„Ega ma ju fant ei ole?“ pahandas Sasja, „lõika ikka mehekanikas, mis sellest jaab?“

„Sasja, teised tahawad ka!“ tuletas ema meelde.

Sasja mõtles natukene.

„Lõika teist nõndapalju weel!“ käskis ta uuesti, „mu kõht on hirmus tühi!“

Ema ulatas ohates teist niipalju weel poja kätte.

Poeg wõttis ta wastu, murdis esimese wiilukaga kokku ja laskis oma terawad hambad neist mõlemist korruga läbi.

Ema ohkas.

Natukeste aja pärast küsis ta:

„Waata, kuidas ma sind ilufasti toidan! Kas sa mind wanalt ka sedasi ülewõel pead?“

Sassa sõi edasi. Emä ohkas jälle.

Järsku küsis Sassa: „Aga kus sinu ema on?“

Juula ei wastanud midagi. Ta teadis, et see Sassa! wäga hästi tuttaw on: wanaema asus walla waestemajas.

Emä söögi-iju kadus ära. Ta ohkas sügawasti ja pani lusika lauale.

Nõnda seisis ta küürus ja kahwatanud, nuuskas nina musta põlleotsaga ja waatas, kui poeg end täitis.

Kui Sassa oma kõhu täis oli jõunud, läksid emad poega magama ja magasid niisama rahulikult nagu Oheliku rahwas, kes misjoni-tundi olid pidanud ja nüüd und waesest India rahwast, nende hirmsaist meestest, wiletsaist naistest ja ülekäte läinud lastest nägid.

7.

Kirik kubises puupüsti inimestest. Täna oli rahvast rohkesti kokku tulnud, sest täna pidi koguduse aastase seisukorra üle aru antama. Seda tehti küll harilikult uuel aastal, aga kirikherra oli selkorral haige olnud ja nõnda jäi aruanne tänase päeva peale.

Oheliku Madis oli oma Anuga täna ka kirikus. Täna ei olnud tema kõrd kirikus laulunumbreid ülesse jäädida ja küünlaid põlema panna, sellepärast võis ta julgesti, ilma eksitamata, kirikutalitajate pingis oma Anuga istuda ja rahulikult kuulata.

Kirikherra, noore-päraline Eesti mees, pidas mõjuva jutluse misjonitööst paganate seas. Jutluse sisuks oli iseäranis naismissioni asi. Moodiläinud mõistu-lausetega ja ilusõnadega kirjeldas ta paganate häda. Ta sõrdles kristlikku kogudust küll kündjatega, küll puusjepadega, pani kõnesse jala arwu seitset, pruukis mitmesuguseid wanaaegseid kõnekäända, et kuuljatele paganate häda paremini silme ette jäädida, nende südamesse kaastundu äratada.

Kõne nähti ka mõjuwat: mõistulaused ergutawad enam inimese luule-wõimet, kaswatawad rohkem äritust inimese waimus kui labaselt wäljaüteldud sõnad, selgesti pihatakäiwad laused.

Oheliku Madis kuulas hoollega ja katsus kõigest väest oma mõtet jutlusega sammu pidada.

Juba kirikuteel oli ta jüda eilse helde lubamise üle kipitanud. Ta tundis, et ta esimesel eilse kirjatüki ärituse mõjul palju oli lubanud. „Ja võtku pagan Juulat,“ arvas ta eneses, „et see just 50 kopikat tõi! See on ju terve kapital!“

„Kõik maksud on suured,“ mõtles ta edasi, „sisjetulek on pisukene, ja selle 50 kopiku eest oleks võinud palju saada: kewadel paar pange räimi Pärnurannast, — nendest oleks terve heinaaja süüa saanud; — paar tubli parknahka pastlaid, — nendega oleks sügise otsa käia võinud; — siis on need naised nii maiad wärwi peale — ja selle raha eest oleks poole poodi juba tühjaks ostnud!“

Ja ta südamesse tõusis mõte wähem anda: Ega's perenaine sellest midagi tea, kui ta 50 kopika asemele kõigest 5 wiskaks!“ Kui aga jutlustaja nüüd waeste paganate häda tõesti suureks seletas, kuidas nad saadana wõrgus waewlewad, kuidas nad oma naiti sugugi ei austa; kui Madis nägi, kuidas Anu tema kõrwal silmi hõõrus ja lauluramatul ümberolewa ninarätiku külge juud ja nina pühkis, ja kui kirikherra oli ütelnud: „Ainult Jeesuse käsu pilkajad, südamest ja kõrwust ümberlõikamata patuorjad, ainult need, kelle kohta Jeesus wiimselpäewal ütleb: „Ma olen nälgas olnud ja

teie ei ole mulle süüa annud; mul on janu olnud, ja teie lei ole mind jootnud; sellepärast minge ära minust igawesse tulde, mis on walmistatud kuradile, sest kurat paneb niisuguse suure häda eest südame kinni..." kui jutlustaja oli hüüdnud: „Tulge appi!“ ja inimesi üleskutsus, — iseäranis naismisjoni heaks andma, — siis tundis Madis, et ta tee peal wäga hirmsasti oli mõtelnud, et ka tema kallal saadan oma patu-wõrku kujub.

Ja juba kujutas ta enesele waimus silmade ette, kui hirmus see on, kui talle üteldakse: „Ma olen näljas olnud..." ning Madise mõttelõng kadus jutluse pealt, ja ta silma ees seisis korraka Juula, eiline Juula, seal tema toa nurgas, ukse taga ja oli leiba küsinud... Madise meelest oli see nii kole, wõõrastaw! Kuidas wõis Toomas oma perekonna nõnda kaugemale hooletusse jätta, et Juulal leib otsa lõpeb!

„Aga see on see jumalakartmata elu,“ mõtles ta, „küll Jumal õnnistab seda, kes tööb teeb...“ Ja jälle kõlasid jutlusesõnad ta kõrwu; jälle tuli eiline „lehe“-sõnum meelde, ja süda ütles, et see sugugi palju ei ole, kui ta pool rubla paganate kasuks ohwerdab. Tal oli iseenele üle hea meel, et kiusajast lahti sai, kes teda keelas head tegemast.

Kui Madis oma mõtetest lahti sai, kõlas kantslist edasi: „Tulge appi! Häda on suur!“ — Köster hakkas ülewal orelil ees noodiraamatuid kohen-

dama ja registripulki lahsti kiskuma. „Ajagem oma tuimus ja jumalawallatus enestest. Kui meie selles tuimuses edasi elame, siis pean ma ütleva: kui kusgil mujal wiimsepäewa märka ei peaks nähtama, siis on nad meie juures päewaselged! Eestlased toowad wiimaks wiimse-päewa wälja!“

Madise kõrwad kukkusid kikki, seda oli tema ka mitu korda ise arwanud, et nüüd enam otskaugel ei ole: „Linad ei maksa midagi; wiljahinnad on pisukešed; isegi wõi eest saab peaaegu raswahinna, sedawiisi peab lõpp tulema! Noored inimesed elawad ula-elu, hobusewargus tõuseb suuremaks ja kirikherra kaebab kantslist, et usk pida langema,“ arwas Madis.

Kirikherra läks nüüd kihelkonna aruande juurde. „Mul on hääbi ütelda,“ rääkis ta pärast sündinute- ja surnutearwu lugemist, „kuidas meie rahwas on langenud: tänawu aasta on meil 29 ilmaisjata last koguduses olnud.“

Koguduse seas oli tõsist kohkumist näha. Madis ohkas, Anu ohkas ka.

Kirikherra tundis koguduse waimulikku mist, ja et hingede langemist selgemates wärwides selgetada, ütles jumalamees kurjalt ja sügawa häälega: „Ma pean ahastusega ütleva: meie koguduses ei ole enam ühtegi õiget tütarlast!“

Emad waatasid üksteise otsa, nagu küsiks nad: „Kas see on ilmsi, wõi unes?“ — Neitsid

Kõid silmad punastades maha; kõõbi poistele oli see aga nõnda võõrastaw, et nende näod hirmutama hakkasid.

Niisugune rumal naer äritas aga jutlustajat. Wiha täitis ta waga südant, ja järskult karjus ta: „Teie naerate?! Kurat naerab teie fees! Aga kuulge, mis teile kõigile häbiks on: „Ühel õnnetumal on selle aasta fees juba kolmas sünnitada, kellel isa ei ole ette tuua!“

Ahastuse ja imestuse jume lendas üle koguduse palge.

Jutlustaja sai sellest uut hoogu ja ta seletas edasi: „Meie oleme kadumise teel! Kui Jeesus ise siia appi ei tule, siis läheme meie oma kurjusest haisema: alaealiste seas kasvab patt; leeritüdrukute juust olen ma kuulnud, mille üle saadan rõõmu pärast juba wihub! Mõtlege inimesed, kui teil weel oma esi-isade weri südames woolab, siis peaks meil häbi olema elada! Nemad olid paganad ja nende seas ei tulnud mitte kombe-elu langemist ette, aga meie oleme ristiniimesed ja elame hullemini kui paganad! Meie paganast esiwanemad pööraksid endid hauas ümber, kui nad teaksid, mis sugused nende lapsed on! Häbi, häbi, häbi! Isand halasta!“ Ja ta läks teiste aruannete juurde.

Oheliku Madis istus kui süte peal. Tal oli

niisugune tunne, kui perenaisel, kes lehm üpsiku-
täie piima jalaga ümber lööb.

„Paganad elavad paremini!“ poolis Madis
iseeneses, „meil on 29 ilmaisata last; kihelkonna
neitside au on lõppenud; wald on waeseid täis, ja
hiljuti oli koolmeister kaebanud, kui Madis oma
poega kooli wiis, et kooliruumid olla pisukesed,
toad külmad, Nugiise Juhani tütar küllmetanud enese
magades ära ja saanud surmawa kopsuhaiguse“ ...
Ja Madise silmi tuli jälle nende ende sauna Juula,
see waene Juula, kelle poeg Lehtmetsa Anni püüli-
pulli oli warastanud, teiste koorikesed kokku kor-
janud ja sellega kooliõpetaja wiha alla sattunud,
see waene Juula, kes mehe käest pekja saab ...
Madis ohkas, Anu ohkas ka.

Ja Madis tundis, nagu oleks keegi 50 kopi-
kut tema taskupõhja surunud. Kantslist kõlas aga
Madise kõrwu: „Kurat käib ümber kui mõiraja
lõukoer, ja tema on, kes usu teie südamest riisub
ja südame kangeks teeb. Usk on aga see, kes ar-
mastab. Ka teie armastus on pisukene: lauarahwa
arm on wähenenud!“ ..

„Ja meie peame paganaid awitama!“ mõtles
Madis, ja ta süda tundis iseeneses nagu rõõmu.
— Aga seal ehmatas ta oma rõõmu üle. Eks
see olnud südame kõwakspeanemine, eks see olnud
tunnistuseks, et kiusaja mõirawa lõukoerana ta
südame ukse ees waritseb!

„Leerilaste seas oli 6 warast!“ kõlas kantsliit.

„Küll on pöörane!“ mõtles Madis.

„Ja kui teie tunneksite veel seda salapattu, mis õpetaja-herra kaebawa hingede käest kuulda saab, siis ohkaksite teie: „Isand jõua, Isand tule, Isand ära wiibi mitte enam!“

Madis ohkas, Anu ka!

„Aga kui meie nõnda kaebame ja ohkame,“ seletati edasi, „siis ta tuleb, ta tuseb meie juurde! Ja see ongi meie troost, milles meie wägewad oleme, mis aga paganatel ei ole, mispärast nad ka igawesti hukka peawad minema. Ja seda Isand dat, kes meile kotka tiivad wõib anda, millega meie patuporist wälja wõime lennata, teda neile wiima — see olgu meie pühha kohus!“ Jutlus oli lõpetatud. Oli kerget orelikella tilinat kuulda, siis löötsjade ogamist ja koguduselaul hakkas peale. Oheliku Madisel ei olnud isu laulmiseks.

Tal oli iseenesega väga palju tegu.

Ta süda ei tahtnud sellest töötatud 50 kopi-kust lahkuda. Selleks otsis ta jutlusest põhjuseid. Aga parem hääl, kõige wähemalt pidas ta seda paremaks hääleks, soowis, et ta mitte ei peaks kahklema. Tema kahe waidlewa hääle kõrwale tõusis weel üks kolmas, kes rahva Juulale ja tema lastele käskis tagasi anda ja wana jahuwõlga ka soowis wähendada.

Aga esimene, hea hääl, sai kõigi teiste üle võimuse, sest Madis teadis, et kõike muud soovib tema kuri süda, kellel raha väga armast oli.

„Ja, ja, Isfandat neile wiima“ ... ütles Madise parem tundmus.

Tasa otsis ta rahakoti taskust ülesse, võttis sealt lubatud anni wälja ja pani ta kassuka tasku, et wälja minnes ukse peal koti kallal nojimisest enam ei oleks.

Ja kui ta kirikuuksest wälja astus, siis pööras ta silmad teistele ja laskis Juula käest saadud raha waskwaagnasse, mis tumedalt wastu kajas. Madis kuulis jelles nagu Juula sõnu: „Et nii palju kui 50 kopika eest saab!“

Anu aga mõtles: „Mu Madis on tõesti üks wäärt mees! Ta ei waatagi oma anni peale: parem käsi ei pea teadma, mis pahem teeb!“

8.

Kiriku=alt poest mööda minnes läks Madis sinna sisse tubakat ja mõnda muud pisukest tarbekaasja ostma.

„Oo, — Oheliku onkel!“ hüüdis kaupmehelell, kui Madis poest wälja hakkas tulema.

„Mis on?“

„Kas lehte ka tellid?“

„Mul juba käib!“

„Mis?“

„Mu omaleht ikka!“ vastas Madis.

„Oot, oot,“ hüüdis sell, „säh, Ise seda ka!“ ja viskas Madisele ühe ilmaliku lehe pihku, „see on muidu-nummer!“

Madis pistis lehe tasku ja läks.

Kodus oli rääkimist väga palju. Anu ja tüdruk Liisu panid väga pahaks, et koguduse neitsiid nõnda olla teotatud; Mari arutas sündinuid ja surinuid, ja wiimaks läks jutt jälle misjonitöö peale.

Peremees Madis ei wõtnud jutust osa.

Teda nähti nagu mõne tähtsama asja üle järele mõtlewat, mille selgust tema kuidagi kätte ei tahtnud saada.

Paraja jutuajamise ajal wisati üks järsku lahti, sauna Sasja jooksis sisse ja hädaldas: „Coarahwas, tulge ruttu ja aidake meid! Isa tappis ema ära!“

Kõik kargasid kohkunult püsti. „Mis wiga?“ küsijid kõik, nagu ei tahaks nad Sasja küllalt selgeid sõnu uskuda.

„Isa hakkas jooma — jälle,“ nuttis Sasja, kus juures ta oma kriimustatud, pesemata silmi hõõrus, „tõmbas enese täis, ja siis riidlema. Tal jäi eila wõlgu. Ema oli aga wait. Hakkame sööma; sealihha ja tangupudru. Isa sööb liha suure pussnoaga, kellega ta teil enne jõulu sgu tappis; ma ei tea, mis neil seal oli; ema ütles paar sõna;

isa kargas ülesse; ema wälja!... isa winnas pus-
liga takka järele... ja emale kohe sisse! Werd,
mis hirmus!... Tulge ruttu appi: tapab hull teised
ka ära!"

Peale perenaise, wäikese Hansu ja Wokikepsu
jooksid teised kõik saunare.

Juula oli pikali asemel, ohkas kangesti ja
hoidis paljakswoedetud öla üle sängiääre, mis haawast
wäljatilkuwast werest ära oli määritud.

"Nüüd ma suren, oh Jumal!" ägas Juula.

Lapsed nutsid.

Toomas ise istus akna all tooli peal ja po-
mises: „Ma tahan näidata, kelle sõna majas peab
kuuldama? Tappa, kurjawaimule!"

Toarahwa tulekuga jäi lastekisa wait.

„Noh, Toomas," hüüdis Anton, „mis, ja oled
wärsket teinud?"

Toomas lõi silmad ülesse ja naeratas joobnult
nagu tahaks ta ütelda: „Ära narri, näed ise, mis
sündis!"

Kui ta aga Madist teiste selja taga nägt,
mõiras ta metsikult: „Kurat, Madis!" laskis pea
norgu ja sülitas.

Madis ei teadnud isegi, kas wastata ehk ei?
Ta astus Juula juurde ja küsis osawõttlikult: „Kas
on walus?"

Juula ohkas endist foodu edasi.

Selle aja sees oli Liisu wett saanud ja Antoni awitujel haawa pesema hakkanud. Madis ja lapsed waatasid kõrwalt. Kui kondiline, kui nälginud oli see õla, misjuga see siniselaiguline! Madisele tuli oma Anu käsi meelde. Ümmargune, lihaw oli see, üsna wärikses, kui külge puudutasid! Ja selle nälginud õla käest oli ta wiiskümmend kopikat wõtnud ja Indiamaale saatnud! Madis tundis häbi enese üle. Aga ta surus selle alla! See oli ju jahude eest saadud ja misjoni heaks antud.

Haawapuhastusel nähti, et nuga õla mitte sügawasti ei olnud riivanud. Juula isegi sai aru, et haaw kerge oli ja jäi oma oigamisega rahulisemaks. Toomas istus aga laua ääres, hoidis pead norgus ja sülitas aegajalt oma ette mahja, kus juures ta pomises, millest selgemini aga „kuriwaim“ ja „tappa tahab“ wälja kõlasisid.

Madis tahtis Toomaga taplema hakata, aga arwas paremaks waikida.

„Kui Toomas targemaks saab,“ ütles Madis lahkudes Juulale, „siis saada ta minu juurde!“

Juula ohkas ja ägas jälle waljumalt.

Kui pererahwas koju olid jõudnud, sündis jutt jälle mitmest asjast. Iseäranis kaewati Tooma peale ja kahjatseti Juula ja laste üle.

Peremehele oli aga niilid kõik kõnelemine hirmus wastu meelt. Ta läks tahakambrisse, istus

sinna laua äärde akna alla ja hakkas uutse aja-
lehe nummert lugema, mis ta poest oli saanud.

Ta waatas üht ja teist tükki ja hakkas wiimaks „Wäljamaalt“ pealkirja all „Inglismaast“ lugema, sest Lõuna-Afrika sõda huwitas sel ajal Madist kõige rohkem wäljamaa asjust.

Lehes seisis: „Ka uuel aastal arwab Inglismaa Lõuna-Afrika sõda edasi ajada. Määratuma summa on see wendade sõda ristirahwa wahel juba ära sõonud. Inglis-walitsus arwas esiti, et 500 miljoni naela sterlingiga (1 nael st. 10 rubla) läbi saab, aga nüüd on kaugelt üle ära läinud. Teatakse kinnitada, et sõda 2 tuhat miljoni naela on juba ära wõtnud. See wõib väga wõimalik olla, sest riigi pea raha-wäljaandja ütles palatis, et iga-nädaline wäljaminek on 1 ja 1¼ miljoni naela sterlingi wahel, s. o. enam kui miljon rubla meie raha järele päewas! Ja inimesi on seal, nagu sõja minister Lansdoun teadustas, surnud: 664 ohwitseri ja 13.137 soldatit, ise haawatud peale selle. Inglise kaotus meeste poolest on aga umbes 60.000! Selle aja sees lähneb aga Inglise asumaades Indias katk ja nälg ikka suuremaks...“

Madis oli katkust ja näljast enne ka omu lehest lugenud.

Madis peatas lugemises ja mõtles. Ta waatas weel kord ja ütles siis imeks pannes: „Ja jah, see on wiist õige küll, et Indiamaa Inglismaa all

on! Ja see maa raiskab sõja jaoks igapäew enam kui miljoni ära!”

Ta ohkas, nagu tahaks ta ütelda: „Ja sinna läks ka minu oma wett wedama!” „Isand ja Jumal!” mõtles Madis eneses, „kui need sõdatid kõik Indiasse missionäärideks oleksid läinud ja kõik see raha ka nendega ühes, mis siis oleks?!”

Ta kõrwus kõlas korruga saunapoisi endine „tulge appi!” — eisse misjonilehe „tulge appi?” ja kirikherra „tulge appi!” ja selle kolmekordse kaja sekka tümisel tema anni tume kolks kirikuwaagnasse!

Wastu tähtmist wiskas ta lehe laua peale. Ta filmade ees seisis pealkiri: „Mõndasugust.”

Madis hakkas ilma suurema isuta lugema: „Mäljaspool abielu sündinud laste arw on meie suurel kodumaal 107.000 — 117.000. Halb lugu on sellepoolest suuremates linnades. Seal on iga tuhande sündimise kohta 437 seadusliku abieluta sündinud. Uskude järele on see nõnda: katoliiklaste seast 1000 pealt 130, ewangeliumiusuliste seast 90, juutidel 6, muhamedlastel 3 ainumast.”

Madis oli nagu pilwedeft alla langenud. Weel kord luges ta wiimaseid arwa. Ta silm otsis midagi, aga seda midagi ei leidnud ta. Seal tuli talle meelde, et kirikherra oli ju ütelnud, et meie esivanematel, paganatel, niisugust asja ei ole olnudgi.

Ta silmad otsisid edasi, ja seak seisis: „Üle-
üldse peab ütleva, et aruande järel meie, kiristlaste,
elu mitte ilusat pilti ei paku! Juused tõusevad
piisti, kui kõik seda kuuleme, mis meie seas sün-
nib. Hukkaläinud naisterahwaste arm, keda ini-
mesed loomadest madalamaks teinud, on meie riigis
100 tuhat!

„Oh, minu kallis Jumal!“ mõttes Madis
ahastuses.

Aga ta luges edasi: „Weel kosedamaks lähleb
pilt, kui meie kuuleme, et neist $\frac{1}{3}$ alla 16 aasta
(12—16) on!“

Nagu oleks madu teda hammustanud, niisugust
walu tundis Madis. Ta pea hakkas ümber käima,
ta waatas wälja.

Ta luges edasi: „Ja kes on neid inimesi nõnda
kaugele wiinud? Üks pisukene jagu on neist elu-
kombelikult wigaselt sündinud, nagu kuulus Italia
teadlane Lombroso tõendab; suurem jagu on aga
kaasinimeste hooletuse, rumaluse ehk ka nälja sun-
nil.....“

Madis jättis lugemise pooleli. Nagu wägisi
tõusis tema silmade ette sauna Toomas, see joob-
nud Toomas, jelle pooltapetud naine haawaga
elas, nende lapsed, keda wanemad ise hundikutsika-
teks ja pörgukasfakateks kutsusid. Ühiselgesti nägi
Madis Sasja pilti, kuidas ta nutust ärakõõrutud
silmadega, mis mustad ja räpased, tema toa uksele

seisis ja nii väga kohkunult ja äritatult kisendas:
„Tulge alla ja aidake meid!“

Just niisama nagu Sasja... Madisele tuli järsku wanaaegne Misjoni-raamat meelde, mida ta oma peremehel oli näinud. Selle kaanel seisis põlwili must mees walge silmamunadega, käed risti ülesse tõstetud, ja pildi alla oli kirjutatud: „Tulge alla ja aidake meid!“ ... Just niisama oli ka Sasja karjunud, aga hoopis tõsisemalt, hoopis loomulikumalt, sest must mees oli pildi peale väga puhalt ja kenasti maalitud!

Madis lõi silmad lehele.

„Aga inimesed ei lepi mitte üksnes sellega, et nad neid siin jaadana wõrku weawad, nad müüwad neid salaja wäljamaale, mis tarwis Inglismaal, nagu Londonis ja mujal, koguni isefugused majad on, kõige raamatupidamisega ja hinnakirjadega!“

Ehk küll Madis pikawerega talupoeg oli, siiski ei jõudnud ta nüüd oma sisemist valu tagasi hoida, ja peaaegu kuuldawalt agas ta: „Oooo — Jeesus, suure Jumala poeg! Mis hirmsad asjad meie seas ei sünni!“

Ja jälle tärkas talle Inglismaa ja India meelde...

Sel silmapilgul tuli perenaine Anu tahjakambriisse ja ütles õige pahaselt ja ärikkult: „Kuuks isa, ja katse selle Antoni üle ometi natukenegi wa-

litseda! See lähleb päris ülekäte! Ninas kinni nagu koer! Sõnagi ei tohi ütelda, kui mitte kaks wastu ei saa. Meie rääkisime seal pühist asjust. Ma ütlesin ende Juulile: „Kui sa mehele ei peaks saama, siis võiksid sa küll nais-misjonääriks minna!“ Ja mis tegi Anton? Ta ütles pilgates otša: „Saunarahwa juurde!“ Kas see kõlbab? Pere-tüttele niisugune teotus, ja Juuli saab kõik aru, ega ta enam pisukene ei ole?”

Madise näo üle käis wihapuna. Naiste eilne nõuandmine, jutlus, juhtumine Juulaga, ajalehe tükk — kõik need olid Madise hinge peale nõnda mõjunud, et ta kõik oma endise rahhu oli kaotanud. Ta sai wäga hästi aru, miks Anton nõnda oli ütelnud. Anton oli Madise walusamat kohta puudutanud. Pidi ta seda Antonile kätte maksmata jätma, sellele Antonile, kellel nõnda suur suu alati põigiti nina all oli? „Niisugusest suurejuuga poisikestest ennast narrida laska?!” urises Madis ja tuli tuppä.

„Kuule Anton?!“ ütles ta kurjalt, „sina ära lõõbi püha asjadega! Suu on sul küll põigiti nina all ja teiji mõistad sa küll pilgata?! Sul on nagu Juudal süda täis, — ja nüüd narrid sa pisukesti lapsi! Eks sa mine ise saunarahwa juurde! Meie ometi müüsimis teisele, aga mis sina oled teinud, hirm-wihammas?!“

Madise suunurgad läksid pisut niiskeks, mis ikka siis sündis, kui ta palju ja wihaselt rääkis.

Teised toasolejad pidasid hinge kinni. Kes tohtis siis veel iitsatada, kui peremees wihane oli!

Antoni näo üle käis ka äritusejumi. Nagu wägise surus ta oma meelepaha maha. Ta näost paistis, nagu ei tahaks ta midagi wastata, aga kui ta nägi, et Madis tema otša wihaselt waatama jäi, nagu ootaks ta teiste kuuldes Antoni käest wastust, siis ei jõudnud julane oma terawat keelt taltjutada, waid wastas wagusi, nagu küsides: „Jusa said Juula käest minu wiiekümne kopikulise!“

„Sinu?“ küsis Madis uskmataalt.

Anton ei wästanud enam midagi. Tal nähti sellestgi kahju olemat, mis ta juba ütelnud oli. Peremehele seletas aga see Antoni tagasihoidlik waikimine kõik. Talle kõlas, nagu oleks Anton ütelnud: „Pühi enne oma ninaalune puhtaks, siis mine teise õuet kasima!“ Ta waatas esiti Antoni, siis Anu, siis läks ta waade Liisu peale, ja seal märkas ta pisut naerujälgi, mida tüdruk tagasihoidis. Ka Wokikeps kõhitas kahklaselt. Oleks Madis, mitte kirikukorrapidaja olnud, siis oleks ta tõesti kurja suust wälja ajanud, aga nüüd jäi see tegemata. Ta tahtis weel Antonile midagi ütelda, aga tal ei tulnud mitte midagi meelde, ei wariserlikku waga salmi ka mitte. Ta kõhitas

wähje, tegi niisuguse näo, nagu ei üsüks, nagu ei kuuleks ta Antoni wastust ja läks tagasi oma tahakambrisje.

Ta tundis, nagu oleks teda keegi just kui karjapoissi ninast wedanud, teda wana inimest ja auwat kirikuteenrit. See kipitas nüüd! Kuid praegune walu oli südames. Ta läks akna alla ja waatas wälja, nagu tahaks oma pahameelt ja asjata pähä tungiwaid uusi mõtteid lahutada, laiali ajada. Nagu kaks inimest oleksid ta südames töötanud, ja kohkudes ainas, et ta kuristiku kaldal seisab, kuhu kukkuda. Juba ammu enne olid Antoni sõnad nagu läbi une ta südame pihhta koputanud ja seal tundeid äratanud, mis ta mahja oli surunud. Nüüd tõusid need aga seda suurema jõuga.

Madise silmade ees laienes lumewäli nagu furnu waip. Talwine päike seisis juba weerul ja süütas weel kord laial lagendikul lamawad furnud lumekibemed põlema. Nende hõlka tungis Madise silmadesse, et ta tahtmata silmalaugusid pidi koondama.

Lumekibemete hüppaw fätendamine tõmbas Madise mõtted enese peale.

„Kena küll,“ mõtles Madis, „kuidas need hiilgawad ja särawad, kuid tund ei jõua nad soo-

jendada! Kõik, mis päikest saadakse, wiatakse uhkelt ja kerglaselt laiali!"

Ta waade langes kesk õuet seiswa musta puupaku, witsaposti peale. Madis oli selle jinna ülesse pannud, et tema ümber wankrijuhimeid wända, kui need taas ahjus juba pehmeks paistetud. Talle tuli meelde, et witsa-posti ümber lumi alati enne ära sulas. Minewal kewadel oli ta selle nähtuse põhjust Antoni käest, kelle peale ta praegu wihtane oli, küsinud, ja see oli wistanud, mida Madis weel praegu mäletas: „Koolmeister rääkis korra," seletas Anton, „et kõik mustad asjad päikese soojust enesesse rohkem wõtawad ja sellepärast ise soojemaks lähewad!"

„Ja, ja," urises Madis, „päikese soojuse wõtab tema endasse, ei lasse ühtgi kiirt edewalt wälja, lähed ise soojaks ja soojendab ka teisi!"

Madise meel läks nagu röömsaks.

„Misfugune lihtne, aga ometi imelik tõde: mine ise enne soojaks, siis soojendab iseenesest ka teisi!"

Aga ta silmade ees jätendasid ikka weel need edewad lumekillud oma külma, uhke läikega. Madis pigistas silmad jälle koomale ja haigutas juure

juuga, nagu tahaks ta nende walgust enesesse tõmmata, jeda alla neelata!

Ja unetades hakkas ta kiiresti aknaruudu pihta näppudega koputama, nagu ähwardaks ta neid kiirgawaid, furnud kristalla, nagu kutsuks ta õuest kedagi sisse! . . . . .

(Lühawõtte pühil 1901.)

